

NUMMER 11: HERFST 1989

ROND DE GRENSTEEN

EEN UITGAVE VAN DE STICHTING
HEEMKUNDEKRING DE GRENSTEEN
MOOK - MIDDELAAR - MOLENHOEK

Foto omslag: De kerk van Mook als eenzaam getuige van de verwoestingen aan het eind van de oorlog. Van het gemeentehuis zijn alleen de fundamenteën nog zichtbaar. Bakkerij Dinnissen op de voorgrond is geheel verdwenen. Links is nog het oude patronaatsgebouw zichtbaar, dat in 1960 gesloopt werd

Bevrijding

Dit herfstnummer van onze heemkundekring is in zijn geheel gewijd aan de laatste periode van de oorlog 1940-1945, waarvan het einde nu 45 jaar geleden in zicht kwam.

De oorlog die vijf jaren over ons land woedde, kende talloze gedaanten en daardoor talloze vormen van offers en leed: die van het slagveld, van de verscheurde gezinnen, de opgejaagde vervolgd, de verdreven evacués, de angstige onderduikers en de onmenselijk opgesloten.

Deze oorlog kende veel onherstelbaar leed: zij die sneuvelden aan het front, zij die omkwamen bij bombardementen of beschietingen of in de hongerwinter, of na verschrikkelijke folteringen in de concentratiekampen.

Niets hiervan mag worden onderschat of uit de herinnering weggelaten: men hoort erover, men leest erover. Woorden blijven gewoonlijk bij de werkelijkheid ten achter. Zij benaderen de situatie, maar geven haar slechts ten dele weer. Derhalve moet er vaak een beroep gedaan worden op het voorstellingsvermogen van hem of haar, voor wie de woorden bestemd zijn.

De pagina's die hier voor u liggen, beogen de bevrijdingsgedachte nog even in de herinnering op te roepen: de landing van de parachutisten, de gevechten rond ons grondgebied, de persoonlijke verliezen, de vernielingen, de evacuatie en eindelijk de bevrijding: voor velen al in september 1944, voor anderen pas in februari 1945.

De bevrijding van de bezetter ging gepaard met straatgevechten voor de ene, en invasie voor de andere. De een werd bevrijd door het simpele neerdalen van parachutisten, de ander pas na bloedige gevechten of na zes maanden van huis en haard verdreven te zijn. Al deze variaties van bevrijding hebben zich binnen onze gemeente voorgedaan.

Er is met de voor u liggende artikelen getracht iets van die periode als herinnering vast te leggen, zonder te willen pretenderen compleet te zijn. Het zijn verhalen van slechts enkelen, die midden in het brandpunt stonden van de gebeurtenissen rond de bevrijding.

Zij, die hiervoor betaalden met hun leven, kunnen ons niets meer zeggen. Zij hebben ons echter veel te vertellen.

en herdenking

Om de bevrijding ook op andere wijze in de herinnering op te roepen heeft de heemkundekring een expositie opgebouwd in de kapel van de School voor de Rijn- en Binnenvaart in Mook. Deze expo is opengesteld op monumentendag 9 september van tien tot vijf uur en op 16 en 17 september van elf tot vijf uur.

Medewerkers van 'de Grenssteen' hebben alles in het werk gesteld om zo compleet mogelijk voor de dag te komen. Alleszins de moeite van het bezoeken waard.

A.G.W.F. Smijers

Mook in de letteren (10)

Brieven over de brug

De vorige aflevering van deze serie ging over de rol die de Heumense Sluisbrug speelde in mei 1940. In september 1944 bleek de kleine brug opnieuw heel belangrijk te zijn, zowel voor de opmars van de geallieerde troepen naar Arnhem, als voor de vrijheid van het dorp Mook. Behalve een militair en strategisch object, heeft de brug voor velen een emotionele waarde. Dat geldt zeker voor Truusje van Lindonk en Ben Bouman. De jongste dochter van de Heumense dominee en de in Molenhoek ondergedoken jongeman waren goed bevriend in 1944, gescheiden door het kanaal met de ophaalbrug. Op mijn verzoek beschreven zij beide hun herinneringen aan september 1944 in een brief. De brieven vormen de rode draad in dit verhaal.

Mevrouw Van Lindonk schrijft: "De Heumense brug zou ditmaal door de Duitsers verdedigd worden. Het waren mannen van ca. 65 jaar, die ook in de eerste wereldoorlog hadden gevochten en drie weken daarvoor onder de wapenen waren geroepen. Zij zeiden tegen onze jongens dat het 'bitter' voor hen zou worden en zij gedwongen zouden worden met de Amerikanen mee te vechten. Dat hebben zij ook gedaan, evenals mijn vriend Ben Bouman, onderduiker in Mook!"

Boumans tijdelijke verblijfplaats was in het centrum van Molenhoek. "Het tweede deel van de Duitse bezetting!" aldus Bouman, "was ik zo gelukkig door te brengen in de toenmalige Villa 'Elise' (het voormalige instituut 'Rozenhof') aan de Stationsstraat in Mook, naast de paters Passionisten. De brug over het Maas-Waalkanaal was voor mij toen al een belangrijk object: ik moest er overheen om naar mijn hartsvriendin, Truusje van Lindonk, te komen. In de loop van 1944 — naar ik meen — kwam er een permanente Duitse veiligheidsbezetting bij de sluisbrug. Het waren oude mannetjes die het ons niet moeilijk maakten en gehuisvest waren op de zolderverdieping van een nabijgelegen woning, als ik mij goed herinner de woning van de sluiswachter!"

Veel gebeurtenissen uit deze periode worden beschreven in het boekje 'Oorlog over Mook'. Het is een selectie uit het parochie-gedenkboek dat de Mookse pastoor W. Janssen bijhield, aangevuld met fragmenten uit de dagboeken van de Mookse Franciscanes, zuster Theresette Henning, en de Molenhoekse Passionist, frater Servatius. Deze kleine uitgave vormt een goede aanvulling op wat over onze gemeente is geschreven in de boeken die de oorlog in het Rijk van Nijmegen behandelen.

Ben Bouman en Truusje van Lindonk

Eind augustus was het Mookse klooster ontruimd ten behoeve van de opvang van Duitse kinderen uit gebombardeerde steden. De zusters, die niet achter hoefden te blijven voor de verzorging van de kinderen, vonden onderdak in het Patersklooster in Molenhoek. De Hitler-Jugend, die sinds een dag logeerde in het klooster, was bij de geruchten van Engelse en Canadese landingen in no time weer vertrokken. Op 10 september was een tram beschoten bij het viaduct. Twee inzittenden kwamen daarbij om. Het waren niet de eerste slachtoffers die vielen in Mook. Op 22 februari 1944, bij het bombardement op de Nijmeegse binnenstad, waren al drie inwoners gedood: Lambert Straatman, die werkte in de buurt van het station, Harry Martens, die vlakbij zijn school werd getroffen en de Bulgaarse priesterstudent Lucas Francescof, die begraven is op het kerkhof van Molenhoek.

In de eerste helft van september was er veel veranderd: het klooster werd Orts-kommandantur, burgemeester Sengers dook onder, een nieuwe burgemeester werd benoemd, verkeer en post was een chaos, er startte een EHBO-cursus met het oog op wat er nog zou kunnen gebeuren, en uit Duitsland werd werkvolk aangevoerd om schansen te graven bij Cuijk. Later werd ook de Mookse bevolking ingezet bij graafwerk in de uiterwaarden langs de Maas: mannen en vrouwen, kinderen vanaf 12 jaar, de pastoor en de kapelaan hanteerden de schop. Nog op 17 september werden vrouwen en meisjes opgeroepen voor het graafwerk. Onder de hoogmis klonken de geluiden van de eerste bombardementen net over de grens. De Duitse werkkrachten vluchtten terug naar hun Heimat.

De uittocht van de bezetter uit het dorp Heumen werd onder andere gadeslagen door Truus van Lindonk: "Dagenlang trok het Duitse leger met paarden en wagens als een verslagen leger langs onze pastorie via onze brug op weg naar verzamelgebieden ten noorden van de Rijn. Omstreeks 11 september 1944 brandde op een nacht de R.K. kerk in ons dorp af. Deze trotse reus werd niet door de oorlog geveld, zoals later in een courant stond, maar door jongens, spelend met lucifers in de toren. Een paar dagen daarna liep ik met onze onderduikers over de Heumense dijk toen wij een geweldige klap hoorden en de spoorbrug bij Mook in de lucht zagen vliegen."

Net als in mei 1940, werd de Mookse spoorbrug opgeblazen op 17 september 1944. Van de drie grote overspanningen waren in 1940 de twee aan de Brabantse kant onherstelbaar beschadigd. Nu ging het om de stroompijler, zodat de bogen die er op rusten vernield werden. Daarmee verdween het laatste gro-

te stuk van 1883. Net voordat para's die in Groesbeek waren geland, de brug bereikten, vloog deze de lucht in. De geknakte overspanning lag in de rivier. (De twee grote bogen boven het zomerbed van de Maas werden in 1946 vervangen door rechthoekige overspanningen.) Doel van de Duitsers was om zich ten noorden van de Maas nog zo lang mogelijk te kunnen handhaven tegen de opdringende geallieerde troepen. Dat doel werd niet bereikt.

Mevrouw van Lindonk noteerde: "Net als in 1940 voelde ik, dat er grote dingen stonden te gebeuren, maar dat de geallieerde opmars langs onze pastorie zou plaatsvinden had ik nooit verwacht. Zondag 17 september 1944. Een stralend blauwe hemel!" Bouman: "De lucht werd in de ochtend beheerst door de geallieerde luchtmacht, die de opstellingen bestookte en Duitse transporten onmogelijk maakte!" De brief van Truusje van Lindonk vervolgt: "Om 13.30 uur zagen wij ineens grote groepen vliegtuigen naderbij komen. Het Duitse luchtafweergeschut liet zich niet onbetuigd en het werd een oorverdovend lawaai van ronkende vliegtuigen en knallend afweergeschut. (...) Toen vielen ongeveer op drie plaatsen parachutisten uit de vliegtuigen: bij Overasselt, bij Groesbeek en in de richting van Nijmegen. Even later zagen wij heel laag over ons heen vliegtuigen overkomen, die andere vliegtuigen aan een kabel voorttrokken; later hoorden we, dat dit 'gliders' waren. Toen het te heet onder onze voeten werd, vluchtten we de pastorie in. Een uur later kwamen de eerste Amerikaanse parachutisten vanuit Overasselt van boom tot boom naderbij en mocht ik hun oranje limonade aanbieden. Richting Heumense brug ging het en — zoals ik hoorde aan het schieten — daar is zwaar gevochten!"

Naar later bleek, waren ook in Grave, Malden en op het landgoed van Vroeg ('Bethanië') parachutisten geland. Het 504 Parachute Infantry Regiment, 2016 man, o.l.v. Colonel Tucker, was aan beide zijden van de Graafse brug gedropt. Het doel van het 2e bataljon was de verovering van de Graafse brug en het 1e bataljon onder majoor William Harrison moest de kanaalbruggen veroveren. De A-compagnie ging naar de Maldense brug; B-compagnie naar de Sluis in Heumen en C-compagnie naar de Hatertse brug. De Hatertse brug was al opgeblazen en de Maldense brug vloog bij nadering van A-compagnie net de lucht in. Later op de dag werd contact gelegd met 2e bataljon 505 Para Infantry Regiment aan de overzijde van het kanaal.

Bij Groesbeek waren namelijk 4511 man van het 505 en 508 Para Infantry Regiment, onder wie James Gavin, gesprongen. De commandant van het 2e bataljon 505 PIR was Benjamin Vandervoort. In het boek *Als sterren van de hemel* beschrijft Norbert A. de Groot de activiteiten van het bataljon van Vandervoort: "Ondanks alle vertraging nam Vandervoort de Hooge Hoenderberg omstreeks kwart voor vier door hem simpelweg te bezetten. Vandaar zond hij twee gevechtspatrouilles het terrein in, de ene naar de brug over het Maas-Waalkanaal bij Malden en de tweede via Molenhoek naar de Sluisbrug over het kanaal bij Heumen. Ze kregen als taak contact te zoeken met het 504de Regiment ten westen van het Maas-Waalkanaal.

De Graafse historicus H. Barten beschreef de situatie in zijn boek *'En de weilanden bloesemden open'*:

"De bruggen bij Hatert en Malden blijken bij aankomst al vernield te zijn door de Duitsers, maar de brug over de sluis bij Heumen is bij de nadering door de B-compagnie onder kapitein Tom Helgeson nog intact. De zware strijd die rond deze brug ontbrandt duurt uren en wanneer de para's dan eindelijk tot de sluis zijn doorgedrongen, blijkt dat de brug er onbeschadigd bijligt!" Norbert de Groot heeft de strijd om de brug beschreven in *'Als sterren van de hemel'*, maar speciaal voor deze artikelenreeks heeft hij een minutieus verslag opgesteld van de verovering van de sluis. Het is gebaseerd op een zgn. 'after action report' van de Amerikanen en geeft een duidelijk beeld van de manier waarop zij hun acties hebben vastgelegd.

"De B-comp, onder captain Thomas Helgeson, kwam om 13.20 uur (Engelse tijd) aan de grond bij Kleine Donderberg-Kievitshof op ca. anderhalve kilometer ten noordoosten van Overasselt. Er werd verzameld bij de windmolen Joannes (uit 1894). Daar wemelde het van de Amerikaanse parachutisten want ook de A- en C-compagnie benutten de markante molen als hun rendez-vous. De opdracht van de B-comp was het veroveren van 'Bridge seven', d.w.z. de sluisbrug bij Heumen door de Amerikanen 'Molenhook-bridge' genoemd.

Voorafgegaan door de verkenners Harris Duke en Herman Wagner, startte de compagnie omstreeks

Duitse para's in stelling langs de Rijksweg. Op de achtergrond de Schildersweg (foto-archiefdienst Middelaar)

14.30 uur haar opmars richting brug. Ongehinderd geraakte ze tot op 200 meter van de brug. Toen opende de Duitse verdediging het vuur met lichte wapens. Het was toen 15.30 uur. Iedereen zocht dekking in de droge greppels links en rechts van de weg Heumen-Sluisbrug. Luitenant Bill Meerman van het 3e peloton wist met een aantal mannen de brug tot op bijna 100 meter te naderen, voordat ze door moorddadig geweer- en mitrailleurvuur werden gestopt. Het sluiscomplex lag een aantal meters hoger dan zijn omgeving. De eerste die sneuvelde was sergeant Lawrence Blazina toen hij zich als eerste op de straat vertoonde.

Via de greppels bereikte het 2e peloton van luitenant Maurice Marcus even later een positie tegenover het gemaal vanwaar men zowel de brug als de oostelijke toegang onder vuur kon nemen. Marcus die naast zijn assistent, luitenant James Cummings, acht man bij zich had, liet een lichte mitrailleur in stelling brengen door de para's Dustin en Piazza. Intussen lanceerden technisch sergeant Larrabee en soldaat Bob Jellow vier bazookagranaten op het huis op het schiereiland (tussen het Maas-Waalkanaal en het omloopkanaaltje). Geen enkel projectiel explodeerde. Ook de daarna afgeschoten geweergrenaten kwamen niet tot ontploffing.

Luitenant Marcus, luitenant Cummings en een achttal para's gingen er toen toe over de 150 meter verder gelegen brug te passeren en zich aan de overzijde te vestigen. Via de dekking aan de zuidzijde van de verhoogde toegangsweg bereikten ze een stenen trap van acht treden, die naar de rijbaan vlakbij de hijsbrug voerde. Korporaal Bill Nau was het eerste boven en holde, op de voet gevolgd door Marcus en Cummings, de brug over. Radio-operator Onie Burnett liep — als vierde man — op de brug een schotwond in zijn nek op. Nadat hij de walkietalkie aan luitenant Marcus had gegeven, rende hij zonder opgaaf van reden, ineens terug de brug over waarbij hij nogmaals, maar nu dodelijk, werd getroffen. Ook luitenant Marcus kreeg een schotwond en viel plat op een zandhoop noordwestelijk van de brug. Luitenant Cummings en korporaal Nau doken aan de overzijde van de weg, zuidoostelijk van de brug, in dekking. Vervolgens waagde de sergeant

Jerry Murphy met de para's Farmer en Eggrie vanaf de stenen trap de oversteek. Beide para's haalden het, maar sergeant Murphy sneuvelde midden op de brug.

Om een vuurbasis te vormen, plaatste captain Helgeson een 26-tal manschappen van het 1e peloton onder luitenant Richard Smith in de door de Duitsers gegraven 'Deckungslöcher' boven langs de dijkweg. Zij verleenden vuursteun aan het geïsoleerde groepje van luitenant Marcus, oostelijk van de brug.

Luitenant Meerman met 9 man van het 3e peloton kreeg opdracht vanaf het gemaal in het omloopkanaal, vuur uit te brengen op het huis op het schiereiland. Soldaat-I Clark Comin werd met zijn licht machinegeweer in stelling gebracht op de hoek van de boomgaard. Ondertussen liet Helgeson zijn opvolgend commandant, eerste luitenant Henry Dunavant, de 60 mm mortierschutter een twaalfstal granaatjes afschieten op het 'eilandhuis' om de Duitsers in dekking te houden. Soldaat Lee Cox kroop naar het kruispunt dijk-straatweg om daarvandaan het mortiervuur te dirigeren. Op bevel van Helgeson maakten luitenant Meerman en de groep van sergeant Dustin zich omstreeks 17.00 uur gereed het 'eiland' aan te vallen. Even later stormden

Meerman, Dustin en acht para's de weg over en doeken achter de muur van wat zij noemden 'the powerhouse' (het gemaal) in dekking. Toen ze echter hun neus om de hoeks staken, werden ze zo hevig onder vuur genomen, dat ieder ijlings weer in dekking dook. Luitenant Meerman schreeuwde aan captain Helgeson wat er aan de hand was. Deze nam toen radiografisch contact op met de bataljonscommandant, majoor William Harrison. De majoor stond er aanvankelijk op dat het 'eiland' vóór invallende duisternis genomen zou worden. Helgeson verklaarde dat dat vrijwel onmogelijk was, maar zei dat hij direct zou aanvallen wanneer het voldoende donker zou zijn geworden, dat wil zeggen omstreeks 19.30 uur. Hiermee ging Harrison accoord.

De B-compagnie had intussen niet geheel stilgezeten want luitenant Smith had een roeiboot gevonden waarmee hij met zes man naar de overzijde van het Maas-Waalkanaal was geroeid. Er bevonden zich toen dus elf man aan de oostzijde van de Heumense brug. Rond 18.00 uur zond Helgeson een patrouille van acht man onder sergeant John Kellog naar een drietal huizen ten westen van het kanaal om daarvandaan vuur uit te brengen op het huis op het eiland.

Per jeep patrouilleert kolonel Ekman, achter de mitrailleur links, op 21 september 1944 door Mook, dat inmiddels door zijn troepen heroverd is (foto N.A. de Groot)

Om 19.30 uur hernieuwde luitenant Meerman met zijn groep vanaf het gemaal de aanval op het sluiseland. Onder dekking van het duister, hoogteverschil en hoog opgewassen onkruid wisten ze spoedig langs de helling aan de zijde van het omloopkanaaltje dichtbij de Duitsers te komen en deze met handgranaten te bestoken. Nadat soldaat-I Edward Schutt enige geweergrenaten had afgeschoten, slaagden ze erin een Duitse machinegeweeropstelling in bezit te nemen. Op dat punt kreeg Meerman versterking van een groep van negen man onder leiding van sergeant Daniël Schaffer van de A-compagnie die een groot aandeel in de verovering van het object leverde. Er liep vanaf de straatweg een pad dat naar het veelbesproken huis op het 'eiland' voerde. Op dat pad plaatste sergeant Dustin de twee machinegeweren (Bar's: Browning automatic rifles) van de groep van sergeant Schaffer om het huis onder vuur te nemen. Het tegenvuur beperkte zich nu voornamelijk tot geweervuur. Langzaam drongen de Amerikanen het 'eiland' binnen en naderden het centrum van de Duitse weerstand: het huis met de daarbij ingegraven Duitse schutters.

Sergeant Dustin wierp een gammon-granaat door een raam naar binnen en eentje naar de ingegraven Duitsers. Daarna riep hij ze toe zich over te geven. Het einde kwam als een anti-climax: uit het huis verscheen allereerst een jongeman, gevolgd door twee jonge dames, een oudere man, een oudere dame en een Duitse officier die Engels spreken kon. Deze riep zijn mannen toe zich over te geven en overall vandaan verschenen ze, 35 a 40 man in totaal. Hiermee was de slag om de Heumense brug beëindigd. Het had de B-compagnie zeven man gekost; zes doden en een gewonde."

Kort hierna arriveerde vanuit het oosten een patrouille van het bij Groesbeek gelande 82ste Verkenningsspeloton. Daarna dook ook nog een gevechtsgroep op van het 2e Bataljon van het 505 Para Infantry Regiment, afkomstig van de Hooge Hoenderberg, gevolgd door specialisten van het op Knapheide gelande 307 Geniebataljon. (B-compagnie bewaakte de brug enkele dagen, tot de aflossing door de Britse Coldstream Guards.)

Ben Bouman schreef in zijn herinneringen: "Die middag trok ik mee met het verkenningspeloton der 82 Airborne Divisie, tot men zich 's avonds concentreerde in het Reichswald." En Truusje van Lindonk noteerde: "'s Avonds kwam een militair mijn vader vragen of hij mee naar de brug wilde gaan om als tolk te fungeren tussen de Amerikanen en de EHBO-post. Daar mijn vader geen goed gehoor had, verzocht hij mij mee te gaan. Zo kwam ik in de boerderij van de familie IJzendoorn, vlak bij de burg (...) die geallieerde en burgergewonden herbergde. Wij brachten de gewonden naar café Huijbers in ons dorp. Dit café werd noodhospitaal en later tevens polikliniek. Ik mocht hier werken als verpleegster (zonder diploma) na eerst in een gaar-

Kapotgeschoten Amerikaanse tank voor het gemeentehuis in Mook (foto-archiefdienst Middelaar)

keuken voor Groesbeekse vluchtelingen bezig geweest te zijn."

"Maandagmorgen vroeg," aldus Bouman, "18 september, was mijn eerste gang naar de sluisbrug om te onderzoeken of Heumen bereikbaar was gebleven. Ik was blij verrast te constateren, dat de brug in Amerikaanse handen was. Een peloton parachutisten had zich rondom ingegraven!" In het journaal dat werd opgesteld in het hoofdkwartier van 307 Airborne Engineer Battalion, is te lezen dat de springladingen van de intacte brug werden verwijderd en dat de commandopost van het 504 Para Infantry Regiment werd bezocht: "Co C on the morning of Sept. 18th moved to bridge across MAAS WAAL CANAL 500 yards northeast of HEUMEN and removed prepared charges from bridge. Bridge was captured intact. Co then continued on route and contacted 504 Inf CP at (645540) — 1 Vi mile NE of GRAVE, arriving at 1200 Sept 18th." De schets die dit 307e Bataljon van de brug maakte op 18 september 1944, is bewaard gebleven. Norbert de Groot beschrijft in zijn boek de situatie in de omgeving van Mook: "In Mook aan de Maas, waar de vorige dag nog alle volwassen mannen en vrouwen onder dwang van de bezetter loopgraven langs de rivieroever hadden moeten delven, heerste deze voormiddag een vreemde rust, onbehaaglijk en onheilspellend. Tegen twaalfen kwam de aap uit de mouw: onder dekking van de compacte doornhagen drongen de Duitsers uit de Broekpolder komend, het dorp opnieuw binnen. Een voorhoede op weg naar de sluisbrug bij Heumen, werd bijtijds vlak voor het spoorwegviaduct door de Amerikanen gesnapt, 's Middags wierpen de uit de heuvels gekomen parachutisten de Duitsers weer uit het dorp en betrokken zelf posities aan de rand van de polder (...) de parachutisten van kolonel Tuckers 504de Regiment ten westen van het Maas-Waalkanaal (hadden) een betrekkelijk rustige dag!"

SECRET

HQ 82d A/B Div
In the Field
181345 Sept 44

BRIDGE RECONNAISSANCE

1. Following is report by Lt FINLAYSON, 307 A/B Engr m, on rcn made of bridge in Grid Square 7054:

Estimated class 10

Will probably carry 20 tons however.

Description:

Road width - 12 feet

walk width - $2\frac{1}{2}$ feet ea side roadway

Total width girder to girder - 17'0"

Type - lift bridge

steel girder

Span - 78' from support to support

64' abutment to abutment

Stringers - 2 girders 4'3" with 8" flanges

7 - 12 I beams about 30" O-O

Planking - 4" wood on rad

2" wood on walk

Misc - stone abuts 64' span edge to edge

depth of water - 12'

- 1 Incl: sketches of bridge

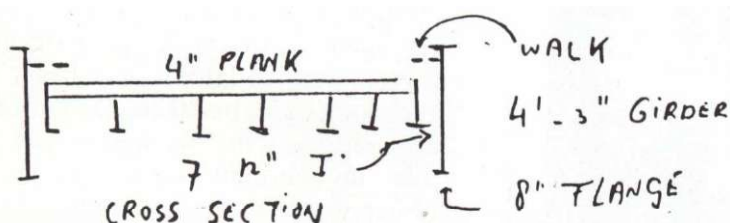
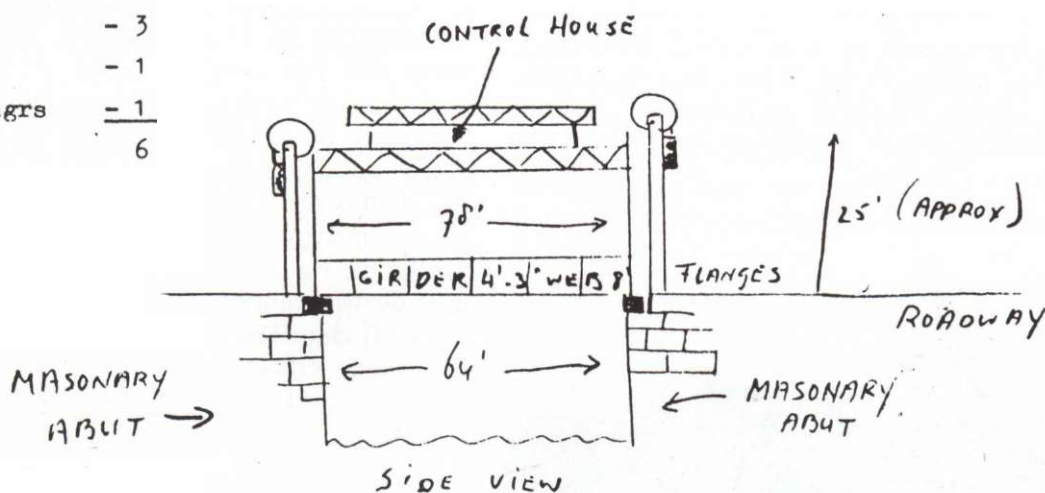
Distribution:

Br A/B Corps - 1

G-2 - 3

G-3 - 1

307 Engrs - 1
6

Een colonne Duitse militairen, terugkomend van de strijd rond Pasmolen-Mook, op de Rijksweg tussen Milsbeek en Gennep (foto-archiefdienst Middelaar)

Bij de aanval die ca. 150 Duitsers op Mook deden, kwam Dina Lamers uit het Broek om. Ze werd dodelijk getroffen toen zij uit een raam keek. In de buurt van de Dorpsstraat (nu Kerkstraat) en de weg naar de Mortel is hevig gevochten. Bij het klooster aan de Stationsstraat in Molenhoek meldden zich steeds meer mensen, o.a. uit Nijmegen, voor onderdak.

De bestseller-auteur Cornelius Ryan bezocht in het najaar van 1967 onze omgeving een aantal malen om materiaal te verzamelen voor een boek over Operatie Market Garden. Samen met twee secretarissen en twee secretaresses keek hij rond in Grave, Groesbeek, Nijmegen en bij de Heumense sluisbrug. Het boek kwam er. In 1974 werd 'Een brug te ver' officieel gepresenteerd en kort daarna overleed Ryan aan kanker. Zijn boek geeft een overzicht van wat er gebeurde tussen Eindhoven en Arnhem. Ter illustratie een fragment:

Cornelius Ryan met zijn staf op de sluisbrug in Heumen (foto A. (Uijen)

"Hoe verder in de corridor, hoe ingewikkelder de problemen werden. De zich in het centrum bevindende 82ste Luchtlandingsdivisie van generaal Gavin, die was afgesneden van generaal Taylors 'Screaming Eagles' en de 'Red Devils' in Arnhem, week geen duimbreed van de grote brug bij Grave en de kleinere bij Heumen. Na een fel gevecht veroverden pelotons van het 504de en het 508ste, die gelijktijdig van twee kanten van het Maas-Waalkanaal aanvielen, nog de Honinghutjebrug in de verkeersweg Grave-Nijmegen, waardoor ze een alternatieve route naar Nijmegen vrijmaakten voor de tanks van Horrocks!"

Die lieten enkele dagen op zich wachten. Mevrouw Van Lindonk noteerde: "Wij vernamen, dat de Amerikaanse parachutisten vol spanning wachtten op het geallieerde leger, dat in de corridor bij Eindhoven door de Duitsers tegengehouden werd. Eindelijk op 19 september kwamen zij! Dagenlang trok een eindeloze stoet tanks en andere voertuigen langs onze pastorie en denderden over een omgevallen electriciteitspaal heen op weg naar de Heumense brug!"

Vanaf kwart over negen trok Horrocks' corps door Grave. "Zij bestaat uit gepantserde voertuigen van de Household Cavalry en de zware kolossen van de Guards Armoured Divisie, met voorop de Grenadiers; aansluitend volgen onderdelen van de Irish, Scots en de Coldstream Guards. Eenheden van het vijfde regiment Duke of Cornwall's Light Infantry begeleiden de tanks en zorgen voor de bescherming van de 'corridor' tegen Duitse aanvallen (...) zij moeten via de Maasbrug en de sluisbrug over het Maas-Waalkanaal in Heumen naar Nijmegen. Deze omleiding wordt uit voorzorg door de Gardetankdivisie genomen, omdat gevreesd wordt dat de verkeersbrug in de Graafseweg, de druk van de tanks niet kan dragen!" Aldus H. Barten in zijn boek 'En de weilanden bloesemden open'. Barten beschrijft de gebeurtenissen in de omgeving van Grave, per dag gerangschikt, in een vlot leesbaar en rijk geïllustreerd boekje.

De opmarsroute naar Nijmegen liep uiteindelijk van Grave via de smalle weg Nederasselt-Overasselt naar de 'Molenhook-bridge' bij Heumen. In Molenhoek bij chauffeurscafé 'De eerste aanleg' bereikte de stoet de Rijksweg naar Nijmegen. Over de Scheidingsweg reed men naar het verzamelpunt, hotel 'Sionshof'.

Om een doorbraak naar Arnhem te forceren was besloten de volgende dag met boten de Waal over te steken en vanaf de overzijde de spoor- en verkeersbrug te veroveren, zodat het grondleger de troepen bij Arnhem snel kon bereiken. De Groot beschrijft de voorbereidingen in 'Als sterren van de hemel': "Met niet in het plan Market-Garden voorziene maatregelen wisten de generaals Horrocks en Browning zowat het gehele 504de Parachutistenregiment voor de oversteek vrij te maken. Dat deden ze door tankformaties die uit het zuiden arriveerden, suc-

cessievelijk taken van de parachutisten te laten overnemen. Daardoor werden de Welsh Guards belast met de bewaking van de Maasbrug bij Grave, terwijl de Molenhook-bridge bij Heumen in handen kwam van de Coldstream Guards. De aldus vrijgekomen parachutisten marcheerden naar het Jonkerbos, waar ze zich gereed maakten voor actie"

Intussen waren in het Duitse hoofdkwartier bij Kleef drie 'Kampfgruppen' gevormd. Deze zouden op 20 september om 06.30 uur de vijand in het gebied Nijmegen-Mook aanvallen en zich vestigen langs de oostelijke oever van het Maas-Waalkanaal. Dit zou gebeuren door middel van een zgn. drietandsaanval: een gevechtsgroep onder majoor Becker gaat over Beek-Nijmegen naar Neerbosch; een groep met majoor Greschic trekt links en rechts om Groesbeek heen naar het Maas-Waalkanaal en de gevechtsgroep van luitenant-kolonel Herrmann trekt via Mook over Malden en Hatert naar Hees. De plannen voor 20 september lagen klaar aan beide zijden. Contacten verliepen vaak moeizaam. Daar had ook Truusje van Lindonk mee te kampen. "Ik vroeg mij steeds af wat er van mijn vriend Ben geworden was. Hij verbleef onbereikbaar in Mook aan de andere kant van de Heumense brug. Ineens zag ik hem in uniform lopen met een Amerikaan tussen twee tanks is. Ik was gerustgesteld. Ik herinner mij dat ik op 20 september de Heumense brug, die voor burgers onoverkomelijk was, over zou en moest gaan. In een truck verstopte ik mij tussen de Amerikanen, maar de Nederlandse O.D. herkende mij aan mijn schoenen. De tweede maal gelukte het mij wel. Ik bezocht Bens ouders. Ben zelf was met de Amerikanen mee naar de Waal!" Het 504de Para Infantry Regiment was die woensdagmorgen onderweg naar de Nijmeegse elektriciteitscentrale voor de oversteek van de Waal.

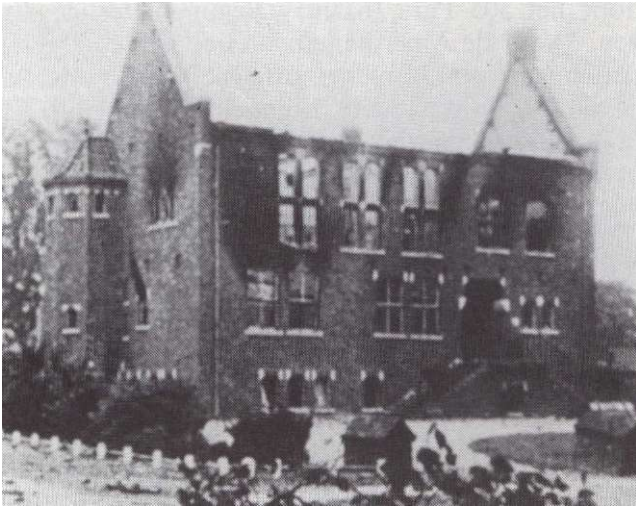
De geplande Duitse acties gingen van start: een artilleriebeschieting vond plaats op Horst en Heikant oostelijk van Groesbeek. Fallschirmjäger van Generaal Meindls 11de parachutekorps aangevuld met anderen, kwamen tot in de dorpskern en werden

door het 505 Para Infantry Regiment teruggedreven. "Voor de Amerikanen van het 505de Parachutistenregiment kwam het offensief echter niet als een volslagen verrassing. Kolonel William (Bill) Ekman, hun commandant, had namelijk tijdens een inspectie van de frontlijn die ochtend aan de zoom van het Reichswald een concentratie van naar schatting vijfhonderd Duitsers waargenomen!" merkt De Groot op in zijn boek.

Geheel volgens de plannen werd ook Mook aangevallen, rond 11 uur. De B-compagnie had die ochtend al een Duitse patrouille van tien man Luftwaffe gesnapt die de brug wilde opblazen. Eén man werd gedood; de overige negen krijgsgevangene gemaakt. Cornelius Ryan schrijft in 'Een brug te ver': "Binnen enkele uren woedde in de omgeving van Mook een complete slag, waardoor de brug bij Heumen werd bedreigd!" H. Baren besteedt enkele pagina's in 'En de weilanden bloesemden open' aan de gevechten: "Door de grootte van de Duitse Kampfgruppe worden twee para-pelotons onder de voet gelopen. Ondanks het inzetten van packhouwitsers en de heftige tegenstand moeten de Amerikanen met verlies van vele manschappen tot in het centrum van Mook terugtrekken, waar twee pelotons van B-compagnie in een hevige strijd de Duitsers tegen kunnen houden. De toestand is precair en generaal Gavin, juist van Groesbeek op weg naar Nijmegen, in Mook aanwezig, vraagt tanksteun aan bij de gisteren in Dekkerswald gearriveerde Coldstream Guards. Alle reservetroepen in het gebied van de 82ste Airborne Divisie, waaronder ook 200 gliderpiloten, worden opgeroepen en naar het front in Mook gedirigeerd. Drie kwartier later komen 7 tanks van de Coldstream Guards in het verzamelgebied bij Mook aan en worden met aanwezige reserve-eenheden onder bevel van majoor Long, commandant van het 508ste Regiment para's, op het strijdtoneel van Mook ingezet. Gezamenlijk weten zij, na uren van zware strijd, de Duitsers uit Mook te verdrijven, maar door de inval van de duisternis is de vroegere opstelling van de para's niet meer te bereiken."

Het ernstig gehavende klooster van de Zusters Franciscanessen aan de Rijksweg in Mook. Het klooster is later door de Paters Passionisten overgenomen die daar het Gabriëlcollege gevestigd hebben. Thans doet het gebouw dienst voor de School voor de Rijn- en Binnenvaart (foto N.A. de Groot)

Het afgebrande gemeentehuis in Mook, daags na de gevechten van 20 september (foto-archief Middelaar)

Hoe penibel de situatie is geweest blijkt uit het feit dat, nadat Mook rond 15.00 uur geheel in Duitse handen was gekomen, de Duitsers pas tot staan konden worden gebracht vlak voor het viaduct. Bij de kweekschool en het klooster van de zusters Franciscanessen vond een man tegen man gevecht plaats dat uren duurde. De afstand tot de bedreigde Heumense sluisbrug was slechts 2300 meter!

Ook Ryan benadrukt in 'Een brug te ver' hoe belangrijk het behoud van de Heumense brug was: "Toen Gavin uit Nijmegen — waar zijn mannen zich gereed maakten voor de aanval over de Waal — naar het strijdtoneel reed, constateerde hij dat "de enige door ons bezette brug die stevig genoeg was om tanks te dragen", in ernstig gevaar verkeerde!" Deze brug was van vitaal belang voor de overlevingskansen van de Britten en Amerikanen die opeengepakt zaten in Nijmegen. "Zijn probleem was acuut: elk beschikbaar onderdeel van de 82ste Divisie was al gebonden. Haastig vroeg Gavin daarom ook hulp van de 'Coldstream Guards'. (...) Nu wisten Gavin en generaal Browning, de korpskommandant, dat een nieuwe en nog verschrikkelijker fase van de strijd was begonnen. Onder de gevangenen die werden gemaakt, bevonden zich manschappen van generaal Mendis geharde Tweede Parachutistenkorps. De bedoeling van Model was duidelijk: strategische bruggen moesten bezet, de corridor samengedrukt en de colonnes van Horrocks verpletterd worden!"

Tijdens de gevechten van deze dag in het centrum werden zes Mookse burgers gedood (zij rusten samen met Dina Lamers en Gerard Meinen in een graf op het kerkhof aan de Generaal Gavinstraat). Het raadhuis, het klooster en tientallen huizen brandden uit of werden zwaar beschadigd; inwoners vluchtten naar Molenhoek. Alleen al bij de Passionisten aan de Stationsstraat verbleven circa 150 evacués. De slag om Mook kostten het 505 Para Infantry Regiment 81 man: 20 waren er gesneuveld, 54 gewond en 7 vermist. Maar de bedreiging van Nijmegen en de brug bij Heumen was afgewend. De uittocht van de bevolking uit het beschadigde Mook ging de vol-

gende dag door. In Molenhoek en in Malden vonden men onderdak. De Amerikaanse para's veroverden in de loop van deze 21e september hun oude posities.

Eind september gebeurde er weinig meer aan het front in deze regio. In het Molenhoekse klooster verbleven de 28 Passionisten toen met 200 evacués. Af en toe vonden beschietingen plaats. In de eerste week van oktober werd hevig gevochten in de vlakte van Mook door het 325 Glider Regiment. Het doel was terreinwinst om tenslotte op 8 oktober tussen Groesbeek en Plasmolen een aanval op Kleef en het Rijnland te doen. Een dag tevoren werd het plan van Montgomery, 'Operatie Gatwick', afgelast. Het was de laatste actie van de Amerikanen in het Rijk van Nijmegen. 3 Oktober kwam een stroom vluchtelingen uit Middelaar aan in Molenhoek. Velen van hen hadden dagenlang temidden van de gevechten in kelders opgesloten gezeten. Aan de mensen uit Middelaar en de duizenden soldaten die sneuvelden in de bossen, herinnert een eenvoudig kruis aan de Witteweg. Op 9 november vertrokken de Engelsen uit deze regio. Ze werden afgelost door Canadese troepen.

Terugziend constateert de oud artillerie-officier Ben Bouman: "De weken die ik doorbracht in dienst van 82 Airborne Divisie behoren tot de meest bewogen van mijn militaire loopbaan. Voor zover de tijd en de omstandigheden dit toelieten ben ik regelmatig m'n bruggetje overgegaan. Dat werd moeilijker toen de Britten de gebiedsverantwoordelijkheid hadden overgenomen en de 82 Airborne Divisie was teruggenomen. De Britten hadden geen behoefte aan hulp van de burgerij. Ook het contact met mijn Heumens Truusje kwam in gevaar in dit tijdvak waarin ik wachtte op overtocht naar Engeland voor verdere opleiding als oorlogsvrijwilliger. De oorlog had ons echter vindingrijk gemaakt en ook het Aanmeldingsbureau voor oorlogsvrijwilligers zal wel met mij hebben meegeleefd blijkens een van mijn vroeg-naoorlogse reisdocumenten, gedateerd 4 december 1944, de dag van Sinte Barbara: een knipoog van de beschermheilige der Artillerie naar een van haar latere adepten!"

Het doorlaatbewijs van Henk Bouman

Een huisvader in Middelaar vertelt

Vuur, vechten en vertrouwen

De bewoners binnen onze gemeente waren in de septemberdagen van 1944 letterlijk verdeeld. Enkelen waren zonder slag of stoot bevrijd, maar velen verkeerden nog in onzekere omstandigheden tussen of achter de vuurlinies. Laatstgenoemden zochten vaak een veilig heenkomen in de eigen kelder of bij de burens, of zij gingen op de vlucht naar het zuiden waar het rustiger leek. Weer anderen kozen, na wekenlang angstig in kelders te hebben doorgebracht, voor de riskante vlucht naar bevrijd gebied, richting noord.

Zo verging het ook de familie Braks uit Middelaar. Vader Cornelis Braks, een eenvoudige boer, heeft zijn belevenissen direct na 'zijn' bevrijding op papier gezet. In oktober 1944 al schreef hij een aandoenlijk relaas: het is één van de vele getuigenissen van de levensgevaarlijke en moeizame gang naar de bevrijding, een boeiend en vooral echt verhaal, waarin alle ervaringen en gevoelens van enkele vreselijke weken zijn opgetekend.

Vijf maanden lang hadden veel lotsverbondenen niets meer van elkaar vernomen. Hele gezinnen waren uit elkaar geraakt. Het gezin Braks was door evacués naar Gennep al voor dood gehouden. "We hebben met eigen ogen gezien dat hun boerderij tot aan de grond toe afbrandde", zo werd verteld, en daarna had men taal noch teken van de familie vernomen.

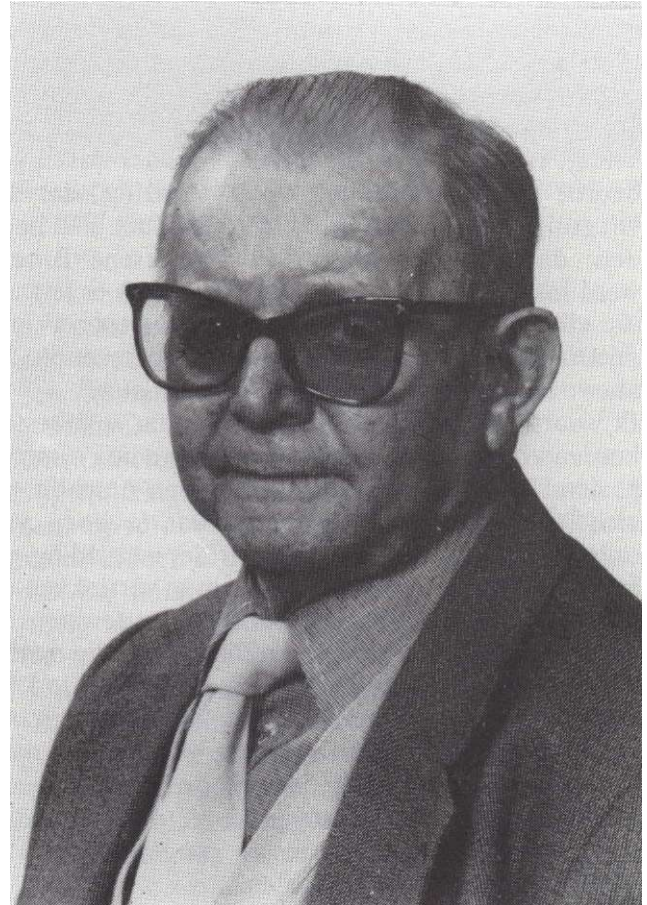
Hoe het de familie Braks verging, laten we nu Cornelis Braks (in 1979 op 82-jarige leeftijd overleden) zelf vertellen. Het is één van de vele getuigenissen.

A Smijers

Het was op 15 september 1944, toen ik 's avonds voor wij ons te ruste wilden begeven, nog even achter mijn woning in Zuidelijke richting keek en zag dat het aan de horizon brandde; ik hoorde het zwaar geschut bulderen. Daar ik zelf ongerust en bezorgd was over de ontwikkeling der gebeurtenissen, ging ik de Duitse soldaten, die bij ons ingekwartierd waren en zich reeds te bed hadden begeven, over hetgeen ik hoorde en zag mijn bezorgdheid mededeelen.

Ze kwamen allen uit het stroo gekropen en gingen even kijken, maar zoo zeiden ze tegen mij: "Het zijn nog veel km van hier", waarop ik hun antwoordde: "Ja, het zijn nog veel km, maar over acht dagen zijn jullie hier niet meer!"

Zij wilden dat natuurlijk niet gelooven en gingen weer slapen, evenals mijn vrouw, de kinderen en ik. De volgenden dag (16 september) zaterdagavond, zag ik het lichten en hoorde ik het dreunen weer in dezelfde richting, maar feller en harder dan daags te

De heer Cornelis Braks in zijn laatste levensjaren

voren, zoodat ik veronderstelde, dat de geallieerden dichterbij kwamen. Weer deelde ik mijn bezorgdheid aan de Duitschers mede, maar er kwamen er maar twee kijken, die blijkbaar nog angstiger waren dan ikzelf.

Ze begaven zich achter het huis en ik sloop hen zachtjes achterna om te hooren wat ze zeiden tegen elkaar. Ze hadden een poosje staan luisteren en toen de een tegen den ander zei: "We hebben hier den rustigsten tijd gehad" gingen ze naar bed even als ik.

Zoo werd het zondagmorgen 17 september, toen we als gewoon niets vermoedende, naar de kerk gingen. De Hoogmis liep ten einde en we hoorden in de kerk duidelijk, dat er zware bommenwerpers overvlogen. Nauwelijks waren de bommenwerpers voorbij of we hoorden geweldige ontploffingen van bommen. De kerk schudde op haar grondvesten en een algemeene paniek ontstond onder de bezoekers. Ik haalde mijn kinderen bij elkaar en wij gingen tusschen de banken liggen.

De pastoor maande aan om kalm te blijven en er werd gezamenlijk gebeden, dat de goede God ons mocht sparen. Toen het gevaar geweken was mochten we uit de kerk en zagen in de richting Kleef-Goch dikke rookwolken opstijgen. Onderweg naar huis moesten we dekking zoeken tegen de Engelsche jagers, die vrij laag over ons heen scheerden. De thuisgeblevenen hadden ook veel angst uitgestaan. De Duitsche soldaten waren erg zenuwachtig. Het bleef toen ongeveer een uur vrij kalm in de lucht. Plotseling echter kwamen uit westelijke richting groote groepen vliegtuigen opdagen, die allen zeer laag vlogen. Uit voorzorg gingen we allen in den kelder. Ikzelf ging nu en dan eens kijken wat er gebeurde en zag tot mijn groote verbazing, dat die vliegtuigen allen een zweefvliegtuig achter zich hadden, dat ongeveer boven het 'Mooksche Broek' werd losgelaten. Tegelijkertijd zag ik, dat er iets uit die vliegtuigen viel, waarop ik heel 'onnoozel' aan de Duitsche soldaten vroeg, wat dat betekende. Ze antwoordden mij: "Dat zijn parachutisten".

Ik waarschuwde vrouw en kinderen, dat ze moesten komen kijken, want zoo iets hadden we nog nimmer gezien. Het was eenvoudig gezegd een prachtig gezicht! De soldaten wisten niet wat te doen van angst, want voor hen was het uur der vergelding gekomen. Ze maakten aanstalten om te vertrekken en lieten alles in de stal liggen, behalve hun geweren. Ik vroeg hen: "Waarom nemen jullie zoo weinig mee?" Ik kreeg ten antwoord: "Wij komen vanavond terug!" Ze moeten echter nog terugkomen; alleen onze hond, die met hen meegeloopen was, kwam twee dagen later terug. Vanaf toen zijn de kinderen meest altijd in den kelder moeten blijven, want nog diezelfde avond werd er in de omgeving van de 'Plasmolen' al flink geschoten.

Rookwolken boven Mook

Tegen den avond maakte ik de kelder gereed om er in te kunnen wonen en slapen. Sinds 17 september tot 8 oktober heb ik mijn kleeven en schoenen niet meer uitgetrokken.

Maandag 18 september zagen wij de eerste Amerikaanse soldaten, waarop wij en onze buurtgenoten tegen elkaar zeiden: "Nu zijn we spoedig van de Duitschers verlost". Ik zag echter naar mijn zin veel te weinig Amerikanen en mijn vermoeden bleek maar al te waar te zijn, want op dinsdag 19 september, toen wij wakker werden, zat ons heele huis vol Duitschers en er was van de Amerikanen geen spoor meer te ontdekken, ze waren door de Duitschers teruggedreven, tot ongeveer achter Mook.

Woensdag 20 september werd er hevig in Mook gevochten, de granaten gierden over ons heen in de richting van Mook. Als ik af en toe even buiten ging kijken, zag ik dikke rookwolken ten hemel stijgen. Tegen de avond hoorden we, dat Mook in Amerikaanse handen was. Wij hebben toen ongeveer een week in hoop en vrees gezeten, over wat ons de naaste toekomst brengen zou, maar onze bevrijders

daagden niet op; wel echter kwamen er veel granaten, die angstwekkend dicht in onze nabijheid ontploften. In grooten angst en onder de moeilijkste omstandigheden hebben wij toen moeten leven, want de angst om de veiligheid van vrouw en kinderen, de zorg om het vee en de hoognodige werkzaamheden kortom alles vroeg om voorziening.

Grote verslagenheid

Wanneer wij 's morgens de hoognodige werkzaamheden hadden verricht, waarin wij vaak verhinderd werden door de granaten, die in onze nabijheid vielen, werd het ook wel eens middag, voordat wij de ons beschuttende kelder weer gingen opzoeken.

We hebben daar tesamen menig rozenhoedje gebeden en de goeden God om hulp aangeropen in de noodtoestand, waarin wij verkeerden. Eiken dag kwamen er meer granaten en er was al veel vee gedood en verschillende huizen waren afgebrand.

We hoorden zeggen, dat 'Jan Siebers' door een granaat in het dorp getroffen en gedood was.

Er heerschte onder de bevolking van Middelaar groote verslagenheid, maar er restte ons niets dan voor hem te bidden. Eiken dag verwachtten wij de Amerikanen, maar we zien niets dan Duitschers en steeds komen er meer, zoodat het mij te moede werd en ik op zekeren dag de Duitsche soldaten vroeg: "Hoe komt het toch, dat hier zoo hard gevochten wordt, het lijkt hier wel Stalingrad", waarop ik ten antwoord kreeg: "Wanneer de Tommy's maar uit de bosschen komen, zullen wij wel met hen afrekenen!" En... de Tommy's kwamen uit de bosschen en drongen op in de richting Middelaar.

Op ongeveer 28 september kwamen bij mij hooge Duitsche officieren in huis, die daar besprekingen hielden over den toestand. Dan moest ikzelf met mijn heele gezin verhuizen naar den kelder en de Duitsche soldaten moesten naar de stal.

De volgende dag was er meer activiteit in de lucht door verkenneren en meer dan anders, moesten de Duitschers stellingen maken; alles ging vlug in zijn werk. Twee bunkers werden vlak bij mijn huis gebouwd en de telefoon aangebracht in de keuken, werd naar de bunkers overgebracht. Liggende op hun buik hebben de Duitschers de telefoon afgebroken en al kruipend overgebracht naar de bunkers, want, als er zich een overeind waagde, was hij een kind des doods.

Ik vroeg aan een Duitsche soldaat, die ik iets meer vertrouwde dan de rest, of de toestand kritieker werd. "Neen", antwoordde hij, "de toestand is in 't geheel niet erg!"

Kanongebulder

Zoo bleef de toestand tot ongeveer 1 oktober (Rozenkranszondag). Toen het donker was, brachten enkele Duitsche soldaten twee bussen met jenever binnen; ook hoorde ik, dat de soldaten die op patrouille waren geweest, Engelsche tanks hadden gezien in de verte, hetgeen zij meldden aan hun chefs.

Vóór het naar bed gaan, kreeg ik van een Duitse soldaat (die ook katholiek was) een glaasje jenever, maar echte Schiedammer was het niet. Voor wij ons te ruste begaven baden we eerst, als gewoonlijk, de rozenkrans en lieten alles over aan Gods heiligen wil.

We hadden een poosje geslapen, toen mijn vrouw en ik wakker werden van kanongebulder, dat vanuit Mook op ons werd afgevuurd. Ik zei tegen mijn vrouw: "Daar gaat vandaag iets gebeuren!" Ondanks granaten, die links en rechts van ons ontploften, zaten de Duitse soldaten, boven onze hoofden in de keuken uit volle borst te zingen. Zij hadden zich blijkbaar te goed gedaan aan de jenever. Dit duurde tot in den morgen van 2 oktober. Met een flinken roes zijn toen de Duitsers allen de stellingen ingegaan.

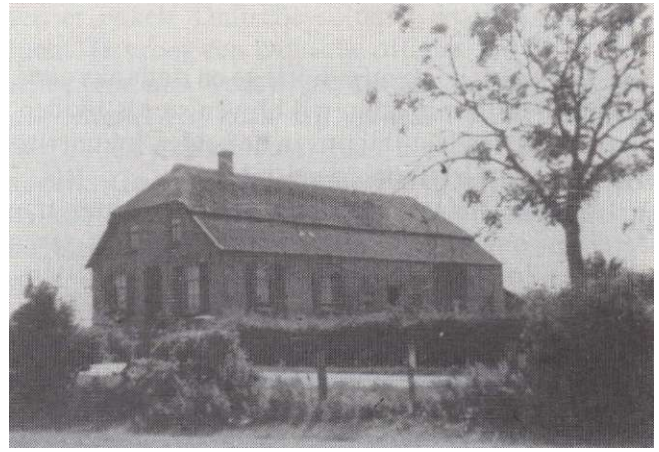
Omstreeks half zeven openden de Amerikanen het vuur op de stellingen, rondom en op het huis. Twee jongens van C. van Duinhoven, die nog het vee wilden melken, werden bij ons in den kelder gestopt, omdat de Duitsers hen voor partisanen hielden. Twee Duitse soldaten gingen met hun geweren in de hand op de keldertrap zitten, waarschijnlijk met de bedoeling ons het vluchten te beletten, hetgeen trouwens ook veel te gevaarlijk zou zijn geweest, om de vele granaten die in onze nabijheid ontploften. We hebben toen met aandrang gebeden, dat de goede God ons zou sparen. Het granaatvuur werd steeds erger; van eten of drinken was geen sprake, waaraan wij trouwens ook geen behoefte gevoelden, tengevolge van de angstige spanning, waarin wij allen verkeerden. Zelfs Koosje (ons jongste zoontje) vroeg nergens om en bleef stil bij moeder onder de dekens liggen. Zoo nu en dan hoorden wij de Duitse soldaten voorbij de kelder lopen. Wij hoorden hen zuchten van angst en vermoeidheid.

Gewonde soldaten

Omstreeks tien uur kwamen vier soldaten de kelder binnenstormen, waarvan een zwaar gewond. Zij wisten van angst geen raad en kropen op een hoop onder de trap. Even later komt een soldaat ons melden, dat er een bunker bij de kippenhokken getroffen is en deelt ons mee, dat er veel gewonden zijn. •

Familie Braks in de oorlogsdagen, zonder Koosje, die waarschijnlijk aan zijn middagdutje bezig was

De statige boerderij van de familie Braks voordat deze vernield werd door oorlogsgeweld

Hij sommeert de Duitse soldaten, die bij ons in de kelder gevlucht zijn, den kelder te verlaten, daar anders de kans bestaat, dat, mochten de Amerikanen komen, ook wij gevangen zouden worden genomen.

De manschappen verlieten den kelder, maar eenige oogenblikken later kwamen er weer anderen binnen. Op mijn vraag, of wij niet weg zouden kunnen antwoordden zij, dat dit veel te gevaarlijk was en dat wij maar rustig moesten blijven liggen. Dat rustig blijven kostte ons nog al moeite.

De soldaat die tot ons sprak, maakte daarop een kruisteeke en ging heen. Ik heb hem nimmer terug gezien. Rondom ons heen bleven de granaten ontploffen, de een nog harder dan de andere. Opeens hoorden we vanuit den stal een luid gekerm; een gewonde werd binnengedragen. De andere soldaten liepen weer weg, want wij hoorden niemand meer dan den gewonden soldaat, die voortdurend om hulp riep. Een Roode Kruissoldaat, die bij ons in de kelder zat, zeide tegen ons, dat hij hem niet helpen kon en liet hem verder aan zijn lot over, iets wat wij vreselijk vonden. Wij allen hebben toen voor hem gebeden, meer konden wij ook niet doen. Deze soldaat heeft ongeveer tot drie uur in de namiddag gelegen en geleden. Het was verschrikkelijk om aan te horen.

Meer dan ooit hebben wij toen beseft wat ons heilig geloof waard is. Het was ons toen, meer nog dan anders, tot troost en opbeuring. Onze kinderen riepen allen: "Moeder, bidt toch" als we soms van vermoeidheid even ophielden.

We kregen zeven treffers vlak bij de kelder, waardoor de kelder vol kruitdamp kwam. Wij dachten dat we er niet levend uit zouden komen en bereidden ons voor om te sterven.

De granaten vielen bij tientallen rondom ons heen en ons bleef alleen over God te bidden om redding. Hier is ons duidelijk gemaakt, dat er zonder Gods toelating geen haar op ons hoofd zal gekrenkt worden en meer dan ooit hebben we toen beseft, dat de Heer voor ons is geweest een burcht van defensie in deze angstige oogenblikken van nood en gevaar.

Vlammenzee

Nu en dan kijk ik op mijn horloge en ondanks alles, valt ons de tijd niet lang, wij blijven steeds bidden. De gewonde soldaat, bij ons in de kelder, kreunt van pijn; hij kan niet lopen, zei hij.

De twee jongens van C. van Duinhoven, zitten nog steeds bij ons in de kelder. Te ongeveer half zeven schrikt mijn vrouw op, ze hoort geknetter van vlammen en werkelijk, de rook komt al den kelder binnen. Ik sprong de keldertrap op met mijn koffer in de hand, want die had ik altijd bij mij, en riep, dat ze allen uit de kelder moesten komen. Ik rukte aan de voordeur, die bijna niet meer te openen was, maar eindelijk lukte het. Mijn vrouw nam kleine Koos op de arm en de andere kinderen telde ik buiten. Ja, ik ben er van overtuigd, allen waren we bijeen. De granaten vielen rondom ons heen.

Terwijl ik nog om mij heen zag, bemerkte ik den gewonde soldaat, die op handen en knieën ons naderde in de richting van W. Nagels. De jongens van C. van Duinhoven hadden hem uit de kelder gesleept. De weg was helemaal los en omgewoeld van de ingeslagen granaten en zwart van de kruitdamp.

Links en rechts liggen doode en halfdooide koeien, enkele anderen rennen met de staart omhoog door het weiland, halfdol van schrik en angst.

Wij liepen zoo hard we konden naar het huis van W. Nagels, en toen ik af en toe omkeek, of de anderen wel volgden, zag ik tot mijn grooten schrik, dat on-

ze woning met stallen in één groote vuurzee werd opgeofferd. Maar op dat oogenblik dachten we er alleen maar aan, hoe deze plaats des onheils te ontkomen en we dankten God, dat we het veege lijf konden redden. Wij stormden bij Nagels binnen, die zelf juist uit den kelder kwam. Het vuren werd minder en het werd zelfs een heele poos rustig. Bij Nagels hebben we eenig voedsel gebruikt, waaraan we bij ons in de kelder niet hadden gedacht.

De jongens van C. van Duinhoven zijn intusschen spoedig naar huis vertrokken. Vijf of zes huizen zijn dien middag afgebrand.

Man tegen man

Nauwelijks hadden we iets gegeten of de Amerikanen beginnen weer te vuren, zoodat wij allen bij Nagels den kelder binnen gingen. We zaten toen met achttien personen in den kelder. De granaten sloegen links en rechts om het huis in. Na eenigen tijd werd het iets xustiger. De kinderen vielen van vermoeidheid in slaap, het is ongeveer tien uur in den avond. Een klein kaarsje is onze heele verlichting. De uren gingen langzaam voorbij, want wij lagen hier niet zoo goed, als bij ons in den kelder, omdat we hier met achttien personen moesten huizen in een kleinen kelder.

Omstreeks middernacht werden we plotseling opgeschrikt, er stormen soldaten binnen, die boven ons in de woning handgemeen werden. Zij stormden van het eene vertrek in het ander elkander achterna.

Vernielde boerderij van Ambrosius achter de kerk in Middelaar (foto-archiefdienst Middelaar)

Met geweren en mitrailleurs werd onophoudelijk gevuurd, terwijl daartusschen handgranaten ontploften. Stukken steen en kalk ploffen boven ons op den vloer.

Wij maakten de kinderen wakker en baden met aandrang om hulp en uitredding uit deze verschrikkelijke toestand. Vreselijk benauwde ogenblikken hebben we toen beleefd. Plotseling hoorden we van buitenaf gekerm van een soldaat, die getroffen werd. De soldaten konden wij nog steeds rondom het huis hooren loopen.

Maar ook aan deze vechtpartij kwam een einde en voor het licht werd hadden we toch nog iets geslagen.

De bevrijding kwam...

Het werd weer dag, de kinderen aten een boterham en wij zeiden tegen elkaar: dit is een verschrikkelijke nacht geweest. Ik verzocht stilte, ik hoorde soldaten boven ons in de keuken. Met ingehouden adem wachtten we af, wat er ging gebeuren. Er werd op de kelderdeur geklopt! De jongens van Nagels doen open en... aan onze verdwaasde blikken vertoonden zich twee Amerikaanse soldaten! Wij snelden hen tegemoet en drukten hen de hand, want wij dachten dat we van de moffen verlost waren. Door hun gebaren vroegen zij ons of hier nog Duitschers verborgen waren, want verstaan konden wij elkaar niet en er was niemand die Engels kon spreken.

Wij lieten hen alle hoeken en schuilplaatsen zien en toen waren zij gerust en geloofden ons. Zij hadden zooveel munitie bij zich, dat ze bijna niet konden loopen. Ze vroegen ons om kokend water en zetten toen zelf koffie, wat ze zelf bij zich hadden. Wij allen, en ook de kinderen kregen sigaretten, chocolade en pafjes rozijnen. Wat waren wij blij, want wij zagen geen Duitschers meer. Wij gingen naar buiten en ontdekten een bloedspoor op de grond, wel een bewijs, dat het hier in den afgelopen nacht niet pluis was.

Het was 3 oktober 's morgens 9 uur, toen wij bij ons afgebrande huis twee tanks zagen naderen. Wij liepen haastig naar den weg, ze kwamen langzaam naar ons toegerold en hielden bij het huis van Nagels stil. Ik klapte van vreugde in de handen en riep: "Nu zullen de Duitschers spoedig in Goch zijn!" Ze brachten hun tanks in stelling en begonnen te schieten op de huizen van Bouwhuis en Derks. De takken vlogen van de struiken, het gaf een helsch lawaai. Wij zeiden tegen elkander: "Als daar nog Duitschers zitten, dan zal er wel niet veel van overblijven!"

Maar... wij hadden ons vergist.

Ontgoocheling

De tanks reden om vier uur in den namiddag in de richting van Mook weer terug en de Duitschers drongen weer op en voor dat het donker was vlogen de granaten weer aan alle kanten om ons heen.

Wij vluchtten allen weer den kelder in. Ook kwa-

men er enkele Deutsche soldaten in de kelder gevlucht. Ik vroeg een Deutsche officier wat hij er van dacht, om met vrouw en kinderen te vertrekken naar Mook. Hij keek mij verbaasd aan en sprak: "Wij zullen niet schieten, maar het is toch altijd gevaarlijk. Ga liever naar Duitschland: vijf km verder is alles rustig en daar zijn vele Hollanders. Holland en Duitschland is toch een?" Ik kon daar slechts 'ja' op zeggen en zei voorzichtigheidshalve maar niets. Het vuren werd steeds erger en de soldaten verlieten den kelder. Ik zei tegen de zoons van Nagels: "Ga maar op de keldertrap staan, dan kun je zien wanneer jullie huis in brand geschoten wordt"; want allen dachten wij, dat dit zeker zou gebeuren.

Mijn kinderen raadde ik aan, alles wat ze meegenomen hadden in de handen te houden, om tenminste nog iets te hebben als het verkeerd liep. Wij baden onderwijl de rozenkrans, terwijl het intusschen donker was geworden.

Eensklaps riepen de zoons van Nagels: "het brandt al!" De kinderen begonnen luid te schreien. De allesbeheerschende vraag was nu: "Waar zullen we heenvluchten?" Ons restte alleen nog het huis van Giel Teunissen, want wij wisten, dat die een grooten kelder had. Ik liep, met kleine Jan aan de hand, zoo hard we maar loopen konden, voorop. We vielen van de eene granaatkuil in de andere terwijl de granaten met gierend geluid over ons heen vlogen. Er werd hevig met geweren en mitrailleurs geschoten. Al de huizen rondom ons stonden in brand. Wij zaten tusschen de Duitschers en Amerikanen in, die nog geen tweehonderd meter van elkaar lagen.

Weer onderdak

Het was alsof de hel was losgebroken. Kleine Jan en ik bereikten het eerst den kelder over de puinhoo- pen heen, want dit huis was daags tevoren afgebrand. We konden de deur niet los krijgen; allen begonnen te schreien: waar zullen we in 's hemelsnaam heenvluchten? Want het regent overal granaten om ons heen. Gelukkig, opeens wordt de deur geopend, ze hadden ons daarbinnen door het helsche lawaai niet gehoord. Wij allen vielen meer dood dan levend den kelder binnen. Ik riep al de namen af van de mijnen en Goddank, wij waren nog allen bij elkaar en niet gewond. Van dankbaarheid en ontroering vervuld over zooveel zichtbare bescherming van O.L. Heer en zijn H. Moeder, vallen we op onze knieën en smeken met aandrang om verdere bescherming tot het einde toe, opdat wij toch allen gespaard mogen blijven.

De familie Teunissen was blij, dat ze ons nog onderdak konden verschaffen. Wij zaten dicht op elkaar gepakt, met ongeveer 25 personen. Het was erg warm in den kelder, want boven ons smeulde nog altijd het vuur van den brand van daags tevoren.

Des nachts werd het een beetje rustiger, maar van slapen kwam niet veel. Zoo nu en dan hoorden we soldaten voorbij loopen en zagen hen met zaklampen lichten, maar er overkwam ons gelukkig niets.

Verwoest Middelaar: links het huis van Harrie Verheijen aan het Kerkpad no 12, en rechts woonde Grad Theunissen op no 11 (foto-archiefdienst Middelaar)

Onhoudbare toestand

Toen het weer dag werd en wij het waagden om even buiten te kijken, zagen wij in de naaste omgeving geen enkel huis meer overeind staan. Alles was afgebrand en kapot geschoten. Ook het vee was bijna allemaal doodgeschoten.

Ik deed een voorstel om met vrouw en kinderen naar Mook te vertrekken, maar de familie Teunissen wilde ons niet laten gaan.

Het werd steeds gevaarlijker om drinkwater te halen en ook met het brood dat nog aanwezig was, begon het bedenkelijk uit te zien, want 25 personen te voeden is geen kleinigheid.

De dag verliep vrij rustig en er vielen niet zooveel granaten als eenige dagen geleden. Ik deed nogmaals het voorstel om, indien het den volgende dag goed weer was, toch met vrouw en kinderen te vertrekken. Wij baden samen den rozenkrans en probeerden een weinig te slapen, maar des nachts vielen er weer voortdurend granaten en enkele kort bij den kelder.

Vrijdag 5 oktober was het goed weer. Ik zei tegen vrouw en kinderen: "Als wij gegeten hebben en er niet veel granaten vallen, vertrekken wij dezen middag naar Mook," want wij allen hunkerden naar de bevrijding, die maar één half uur van ons verwijderd was. Toen het middag was, leek het mij goed, om met vrouw en kinderen den sprong naar de vrijheid te wagen. De kinderen werden een beetje gewassen en onze eenigste kleine koffer gepakt, die alles wat wij nog bezaten bevatte.

De fam. Teunissen deed nog een poging om ons te weerhouden, maar ik was van meening, dat we niet langer mochten wachten. We namen afscheid van

hen, die meenden nog te moeten blijven. Bij het afscheid nemen van elkaar schreiden we allen als kinderen, want wat hadden we met elkaar veel beproevingen doorstaan en God weet hoe alles nog zou eindigen. Ikzelf ging voorop, gevolgd door mijn vrouw en kinderen, daarna volgden de vrouw en kinderen van Nagels, welke laatsten ook gingen vertrekken, in de richting Mook.

Gevaarlijke tocht

Tranen welden in onze ogen toen we voor het laatst nog even naar onze uitgebrande boerderij keken, waar we allen zoo gelukkig waren geweest. Met de bede in het hart en op de lippen, dat de goede God ons op deze gevaarlijken tocht mocht beschermen, gingen we vertrekken. Wij liepen de sporen van de tanks na om zeker te zijn, dat we niet op mijnen zouden trappen en ik waarschuwde de kinderen, dat ze niets mochten aanraken of ergens naar wijzen, daar de Duitschers dit mogelijk verkeerd konden opvatten, want ze waren nog vlak bij ons in de omgeving.

Bij Siebers kwamen wij de eerste Amerikanen tegen. Zij staken de handen boven hun stellingen uit, groetten ons beleefd en lieten ons verder ongemoeid. Dit was voor ons al een heele opluchting. Hier en daar lagen enkele lijken van gevallen soldaten, waarmede we medelijden gevoelden, omdat ze daar zoo eenzaam en verlaten lagen. Onderweg ontmoetten we een troepje losgebroken schapen, waaronder we ook ons eigen schaap herkenden. Aan meenemen viel echter niet te denken. In de verte achter ons vielen nu en dan granaten, maar, hoe meer wij Mook naderden, hoe rustiger het werd.

Noodwoning van de familie Sengers: v.l.n.r. 'Wie-Ome' Sengers, Piet Sengers, Mia Sengers en een nichtje (foto archiefdienst Middelaar)

Ik zei tegen mijn vrouw en kinderen: "Nog even de tanden op elkaar en wij zijn bevrijd!" Aan de rand van Mook vroegen de Amerikaanse soldaten naar onze papieren. We keken een beetje verbaasd en maakten hen duidelijk, dat we niets hadden, dan hoogstens een persoonsbewijs, dat we lieten zien. Tot onze groote blijdschap werden we toch doorgelaten. Hoe langer hoe meer Amerikaanse soldaten vertoonden zich aan onze oogen, die hier niet meer zo verscholen zaten als in het Mooksche Broek of bij Siebers.

Belangstelling

In het dorp aangekomen werden we bestormd met vragen over den toestand in Middelaar en geluk gewenscht met onze vlucht, dwars door de Amerikaanse stellingen heen. Ik zag de veldwachter Beker ook hier en vroeg waar we moesten wezen. Hij was direct bereid ons te helpen. Bij de wacht moesten we onze papieren laten zien; alles was echter in orde. Beker bracht ons verder naar de Paters Passionisten, waar we voorlopig zouden moeten blijven. Wij werden hier hartelijk door Pater Overste ontvangen. Ook hier werden we bestormd met vragen over de toestand in Middelaar en troffen hier verschillende kennissen aan, die een paar dagen eerder vandaar vertrokken waren.

Wij konden hen over het dorp Middelaar niet veel vertellen, maar van het gehucht Katerbosch was geen enkel huis overgebleven. Wij allen dankten diep ontroerd den goeden God, die ons zo zichtbaar

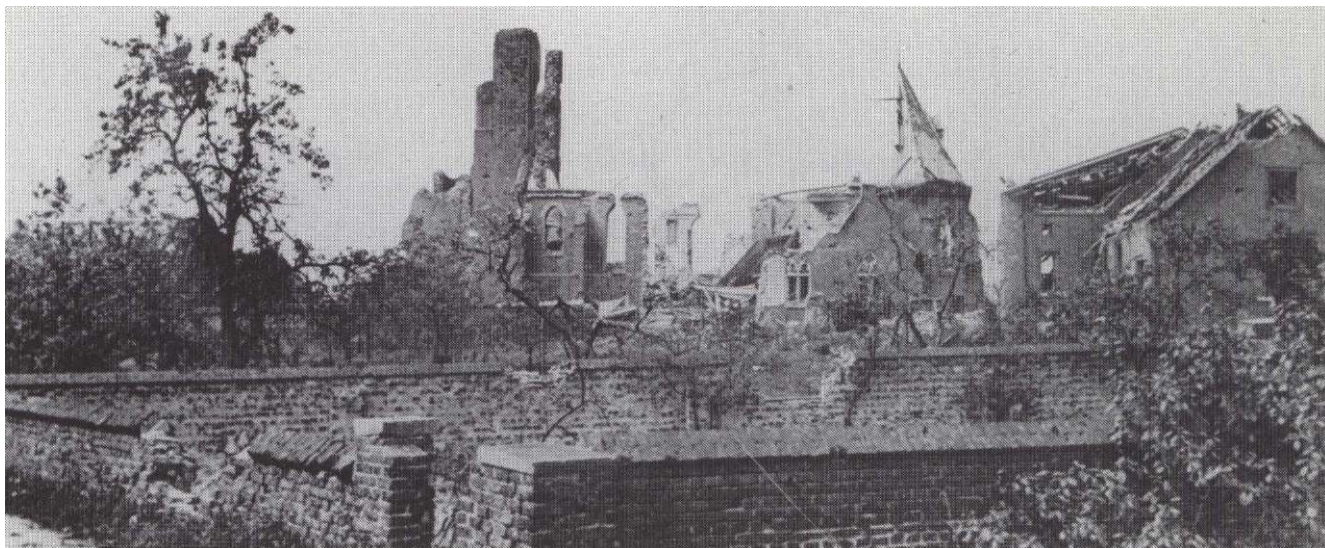
beschermd en uit een ware hel te Middelaar verlost had. Wat waren we allen blij en verheugd, dat we hier weer zonder gevaar konden rondloopen en vooral de kinderen, nadat we drie bange weken in de kelder hadden doorgebracht.

Toen we allen gegeten hadden werd ons een kamer aangewezen waar we konden slapen. Voortdurend zeiden we tegen elkaar: "Wat zijn we toch gelukkig, al hebben we dan ook alles verloren, het leven hebben we toch behouden!" Van slapen kwam echter niet veel, het bed was nogal hard en nu en dan beschoten de Amerikanen Middelaar en omgeving met hun kanonnen die vlak bij het klooster waren opgesteld. Ook de Duitschers beantwoordden dit vuur met enkele granaten, die gelukkig over ons heenvlogen.

Wij dachten al weer aan de mensen, die achtergebleven waren bij Teunissen in de kelder. Het werd dag en alles ging tamelijk rustig zijn gewone gang: er werd niet veel geschoten.

Half varken

Tegen twee uur in de namiddag hoorden we zeggen, dat de families Teunissen en Van Duinhoven waren aangekomen, met nog een paar anderen, waarover wij allen zeer verheugd waren. Ze hadden het er allen goed afgebracht en een half varken op een kruiwagen meegenomen, waarmee Pater Overste erg in zijn nopjes was. Wij waren toen allen weer tesamen, die met elkaar tijdens die bange uren in de kelders op Katerbosch gezeten hadden.

*De verwoeste kerk van Middelaar met rechts de pastorie. Links van de boom het huis van Sjang Pouwels
(foto- archiefdienst Middelaar)*

De Maas over

Maar ik voelde me nog steeds niet op de plaats waar we graag heen wilden, dat was immers te Langenboom, waar ons ouderlijk huis stond en waar mijn broers en zusters met angst en verlangen onze komst tegemoet zagen. Dan pas waren we op de plaats van bestemming, onder het veilig ouderlijk dak.

Maar we mochten nog niet de Maas over. Eiken dag ging ik informeerden bij de waarnemend burgemeester, of wij er nog niet over mochten.

Op zondag 8 oktober, na de hoogmis, mochten we eindelijk over de Maas en konden dus onze verdere bestemming volgen. De waarnemend burgemeester raadde mij aan zoveel mensen mee te nemen als mogelijk was, om zodoende meer ruimte in het klooster te krijgen. Met deze blijde boodschap kwam ik bij vrouw en kinderen. Anderen, die mee wilden gaan, riep ik bij elkander en te ongeveer half twee aanvaardden we met dertig personen de tocht naar Brabant, nadat we Pater Overste bedankt hadden voor de genoten gastvrijheid en na afscheid genomen te hebben van allen, die met ons de gevaarvolle uren te Katerbosch hadden doorleefd. De sterksten onder ons droegen de kleine kinderen en na een moeilijke tocht stonden we aan het Veer tegenover Gassel. Hier werden we met een roeibootje overgezet. Wij keken steeds vol verwondering rond, want hier ging alles zijn gewone gang en van de rampzalige verwoesting van de oorlog was geen spoor te bekennen.

In Gassel aangekomen vroeg ik aan een kennis, die ik daar ontmoette, of hij zo goed wilde zijn ons met paard en wagen naar Langenboom te brengen, want wij konden van vermoeidheid bijna niet meer lopen. Hij voldeed onmiddellijk aan mijn verzoek en na een half uur waren we gereed voor de laatste etappe. Vanaf nu richtten we steeds onze verlangende blikken op Langenboom, dat steeds meer in 't zicht kwam.

Het was ongeveer zeven uur en al donker geworden, toen wij als een troepje landverhuizers in Langen-

boom aankwamen. De heele familie Braks schreide van ontroering en blijdschap, toen ze ons allen gezond en wel terug zagen, want ze hadden in een heel lange bange maand niets van ons gehoord.

Het nieuws dat we allen gezond en wel in ons ouderlijk huis waren gearriveerd, verspreidde zich diezelfde avond nog door het geheele dorp en allen waren nieuwsgierig te hooren, hoe wij het er hadden afgebracht.

Ondertussen werden voor ons eten en slaapgelegenheid klaar gemaakt.

Wij hebben toen gezamenlijk God bedankt, dat Hij onze bede verhoord had, namelijk deze, dat wij toch behouden, gezond en wel, bij mijn broers en zusters te Langenboom mochten belanden in bevrijd gebied, waar we de zegen der bevrijding eerst recht leerden waarderen. En sedert drie weken konden we weer voor het eerst onze kleding en schoenen uittrekken en op een zacht bed slapen.

Wat waren we toen gelukkig.

Wij zullen het nooit meer vergeten, want, de verschikkingen van den oorlog, die we van zo nabij hebben meegemaakt, is voor menschen die het zelf niet hebben ondervonden, niet te begrijpen. Eerst dan leert men het bezit van aardsche goederen op de rechte waarde schatten, alsook de bovennatuurlijke gave van ons H. Geloof, waarin we in ogenblikken van nood en gevaar, zulk een waardeerbare hulp en steun hebben gevonden.

Nog even voor ik mij te ruste begaf richtte ik mijn blikken, door de duisternis heen naar de richting Middelaar, waar de granaten en mitrailleurs hun moordende taak voortzetten en de laatste restjes met de grond gelijk maakten. Ik dacht aan de menschen, die daar misschien nog in doodsangst in de kelders zaten met de hoop en de bede, hun allen in betere tijden terug te mogen zien. Ik dacht aan onze verwoeste hofstede en aan allen, die gelijk wij alles verloren hadden.

Middelaar, 17 oktober 1944, Corn. Jac. Braks.

Verhalen van een ver verleden

Verdrukt, verwoest, berooid en eindelijk... bevrijd.

Opdat wij niet vergeten!

Geheel in het kader van de serie 'verhalen van een ver verleden' moet vanzelfsprekend de afgelopen oorlog gememoreerd worden, zeker nu de afloop daarvan 45 jaar geleden heeft plaatsgevonden, althans voor het zuiden van ons land.

Voor de ouderen onder ons, die de oorlog aan den lijve ondervonden hebben, is eigenlijk geen sprake van een 'ver' en nog minder van een 'vergeten' verleden. De herinneringen aan die vijf jaren van onzekerheid en knechting onder het vreemde juk zijn nog vers en diep ingekerfd in het geheugen opgeslagen: het kost dan ook niet veel moeite om de verhalen rond begin en eind van de oorlog 'los' te krijgen.

Voor Mook, Middelaar en Molenhoek waren de oorlogsdagen weinig anders dan in de rest van Nederland: ook hier waren sympathisanten met de vijand, collaborateurs, zwart-handelaren en jodenhaters te vinden, maar anderzijds ook helpers voor onderduikers, joden en militairen. Ook uit onze gemeente zijn mensen afgevoerd naar concentratiekampen of voor de 'Arbeits-Einsatz' naar

fabrieken in Duitsland, en relatief gezien kon men nog van geluk spreken als je 'mocht' helpen bij de aanleg van vliegvelden in Volkel of Venlo.

Moreel werd het geknechte volk gesteund door de berichten van de clandestiene zender uit Londen: 'Radio Oranje, de stem van strijdend Nederland', maar in de praktijk kwam er weinig terecht van de bemoedigende boodschappen van overzee: wachten duurt lang, zeker op het eind van een oorlog!

Maar in de lente van 1944 begonnen de berichten toch meer concrete vormen aan te nemen: er werd gewag gemaakt van grootse plannen om de Noordzee over te steken, zowel over het water als door de lucht, en ook de beschrijving van het in te zetten materieel wekte hoge verwachtingen. Begin juni was het dan zo ver: de landingen in Normandië waren een feit, en het kón gewoon niet lang meer duren. Maar toch: de Duitsers bleven weerstand bieden en bemoeilijkten de doortocht van onze bevrijders op de meest onverwachte plaatsen.

Komend vanaf de Groesbeekseweg maakte de fotograaf op 21 september 1944 deze kijk op de overkant van de Rijksweg: recht vooruit staat nog iets van café Goossens, rechts de afgebrande smederij Poelen (foto-archief Middelaar)

Zo zou ook, tegen alle verwachtingen in, onze regio een bastion van tegenstand vormen, met alle gevolgen vandien. De zondag van 17 september 1944 zou de geschiedenis ingaan als de dag van de parachutisten-landingen: 'als sterren van de hemel', zo luidt de geromantiseerde titel van een der vele oorlogsboeken, en voor ons, wachtenden, was die titel goed gekozen..

Mook werd al heel gauw bevrijd, althans: dat dacht men. Maar in Middelaar hielden de Duitsers stand, sterker nog: men trok daar de troepen samen om nog meer verzet te kunnen bieden.

Het zouden voor zowel Mook als Middelaar dagen van vreselijke gevechten worden. De parachutisten waren op verschillende plaatsen in de omgeving geland: in Grave, in Overasselt en in Groesbeek. Die zondag hielden de para's zich schuil in de bossen tussen Groesbeek en Mook, maar na hergroepering kwamen ze op maandag te voorschijn.

Confrontatie met de Duitsers kon vanzelfsprekend niet uitblijven. De hele middag werd er strijd geleverd: gevechten van man tot man en van huis tot huis, tot half zes. De Amerikanen bleven de situatie in Mook meester.

Dinsdagmorgen 19 september waren alle Duitsers uit Mook verdreven: de vlag werd voor het gemeen-

tehuis gehesen en korte tijd later vlagde heel Mook: men waande zich veilig. Diezelfde avond werd het echter onrustiger. Er werd geschoten uit zuidelijke richting en Duitse troepen rukten op vanuit het nog bezette Middelaar. Zij vonden dekking achter de dichte meidoornhagen langs de Cuijkse Steeg en zorgden voor een onrustige en onzekere nacht.

Woensdag 20 september zou een zwarte dag worden voor de bevrijding van Mook. Tussen elf en twaalf uur namen de gevechten in alle hevigheid toe en de Amerikanen werden teruggedreven tot het klooster, waar nu de School voor de Rijn- en Binnenvaart gehuisvest is. Later op de middag kregen de Amerikanen hulp van een Engelse tankeenheid, die via de brug in Heumen kwam oprukken. Voor de Duitsers was het een verloren zaak. Tegen de nacht werd Mook opnieuw bevrijd, maar pas nadat de Duitsers het dorp in een angstaanjagende vuurzee hadden veranderd: bijna de hele kern van wat toen Mook was stond in brand, inclusief het gemeentehuis (toen nog aan de Rijksweg), de scholen en de pastorie. De heer Frans Wellens, nu 83 jaar, weet zich te herinneren dat zijn hele omgeving gelijktijdig in brand stond: alle woonhuizen aan de Hove, van Robbers, Linders, Cremers, Wellens en Jacobs.

In de nacht van woensdag op donderdag zijn de meeste mensen naar elders vertrokken, met achterlating van alle bezittingen: richting Molenhoek, Malden, Overasselt en Brabant in. Mook werd om veiligheidsredenen geëvacueerd tot aan de spoorlijn.

Talrijke lijken van zowel Duitse als Amerikaanse militairen lagen de volgende dag tussen de puinhopen. Bij het gemeentehuis lagen zelfs enkele soldaten met een bajonet in de rug. Aan de hele situatie was te zien dat deze jonge mensen in een lijf-aan-lijf gevecht waren omgekomen. Ook acht burgers zouden het leven laten in deze zinloze strijd. We komen hier later op terug.

We gaan eerst even naar Middelaar om te zien hoe het onze mensen daar verging. De ellende aldaar begon toen de meeste mensen op die zondag niets vermoedend in de kerk zaten. Een bombardement barstte los, gevolgd door hevig artillerievuur. De bevolking zocht een veilig heenkomen in de eigen kelders of bij de burens en moest wekenlang met te weinig water en voedsel ziekten, bejaarden en kinderen overeind houden tot die dag, die eens komen zou.

Beschietingen waren aan de orde van de dag, er kwam geen eind aan. Vrijwel alle huizen werden stukgeschoten, er vielen doden en gewonden.

Een van de eerste slachtoffers was Jan Siebers, die op 28 september, onderweg naar het koeien melken, dicht bij de kerk dodelijk werd getroffen door granaatscherven.

Mevrouw Horsten, echtgenote van Mat Horsten, werd op 4 oktober in de kelder van de Gezusters Hendriks, thans café Kiste Trui, geraakt door een vultreffer en was op slag dood. Haar dochter Nellie verloor door hetzelfde projectiel haar arm en was voor haar leven minder-valide.

Kobus van Lent (69) werd op 3 oktober in het Zevendal geraakt door scherven van een Duitse granaat. "Ik stond hem net te scheren", zegt zijn nu 75-jarige zoon Jan van Lent, "toen die granaat tegen de kersenboom tot ontploffing kwam. Mijn vader werd dodelijk getroffen en mijn vrouw kreeg een scherp in haar oog, waardoor ze voor haar leven gehandicapt bleef. De ondergrondsen hebben mijn vader toen op 4 oktober in Groesbeek begraven".

Fons Verouden (62) werd, verdreven uit Middelaar, tijdens een kort oponthoud in Milsbeek eveneens door granaatscherven getroffen. Samen met andere evacués zou hij via Goch naar de Achterhoek vertrekken, maar hij is onderweg in Bedburg (Dld) aan zijn verwondingen bezweken en aldaar op 18 oktober begraven. Zijn herbegravenis vond pas vele jaren later plaats in Middelaar, op 11 augustus 1951.

Het woonhuis annex winkelpand van Gradje Thomassen smeult nog na op deze foto. Links nadert vanuit Plasmolen een Britse pantserwagen (foto N.A. de Groot)

Een groepje inwoners wist intussen door de vuurlinies heen te komen en via de weilanden en de Cuijksesteeg Mook te bereiken. De achtergeblevenen, ongeveer vijfhonderd man, moesten van de Duitsers evacueren, richting Ottersum. De laatsten vertrokken op 9 oktober uit Middelaar. Maar ook Ottersum werd geëvacueerd en met een paar fietsen op massieve banden, met karren en te voet werd de lange uittocht op 19 oktober begonnen, over Duits grondgebied naar Gendringen. Van daaruit werden de evacuë's over heel Nederland verspreid. Het heeft nog tot 8 februari 1945 moeten duren voordat Middelaar, na een groot offensief, van de bezetter ontdaan werd.

Na de bevrijding was ook Middelaar voor haar bewoners een onherkenbaar verminkte vlakte: verwoest, vol puinhopen, granaattrekkers, kadavers en mijnevelden. Men had moeite de eigen stede, vanwaar men enkele maanden geleden vertrokken was, terug te vinden. Pastoor Driessen zou in 1961 bij zijn afscheid tot zijn parochianen mogen zeggen: "Dag mijn dierbaar, klein, goed, mooi Middelaar, dat ik kreeg, platgebrand en arm in 1945".

We laten in de volgende regels even de heer Gerrit Thijssen uit Plasmolen aan het woord, destijds woonachtig in Middelaar. Hij weet zich als de dag van gisteren te herinneren dat via de geheime zender de operatie 'Market Garden' werd aangekondigd. De bevrijding zou "met bijzonder goed getrainde en uitgeruste troepen" plaatsvinden.

Zelf wilde Gerrit persé vanuit Middelaar naar Mook om zich aan te melden bij de 'paratroopers': Middelaar was immers nog in Duitse handen. Via de Maasweiden en de Cuijkse Steeg wist ook hij Mook te bereiken en kon hij zich melden bij Piet Kanters. Deze was commandant van de O.D., de ordedienst van de Binnenlandse Strijdkrachten. Deze O.D. was uitgerust met buitgemaakte Duitse geweren.

"De scheidslijn tussen vriend en vijand liep toen ten zuiden van Mook, ter hoogte van het Rode Dorp tot bij Bertje Hendriks van 't Broek. De sterke aanval van de 'Kampfgruppe Hermann' kwam als een ware verrassing voor iedereen", aldus Gerrit: "Ik ben toen in de kelder gedoken bij Piet van de Logt, het huis waar nu Piet Martens woont. Mook was naar oorlogsmaatstaven erg mager bezet door de geallieerden. Voor de Duitsers was het op die dag een klein kunstje om tot aan het viaduct door te dringen. Intussen hadden de Amerikanen een compagnie uit de bossen naar Mook gestuurd, terwijl van de andere kant uit Heumen een tankeenheid werd opgetrommeld, die eigenlijk onderweg was naar Nijmegen. De Duitsers gingen van huis tot huis en joegen je de schrik op het lijf. We zaten met zeven man in de kelder en plotseling schreeuwde boven ons een Duitser: "Es brennt oben". De man sprak de waarheid, maar wij durfden niet te reageren. Nog geen vijf minuten later bonkte iemand met de geweerlof op de voordeur. Wij keken via het keldergat naar boven en waarempel: daar stond een

Amerikaanse militair die absoluut naar binnen wilde, voor controle. Nog voordat wij de voordeur bereikt hadden, had hij al dwars door het slot geschoten en stond hij al binnen. Momenten die je na zoveel jaar weer voor je ziet, alsof ze gisteren gebeurd zijn", aldus Thijssen.

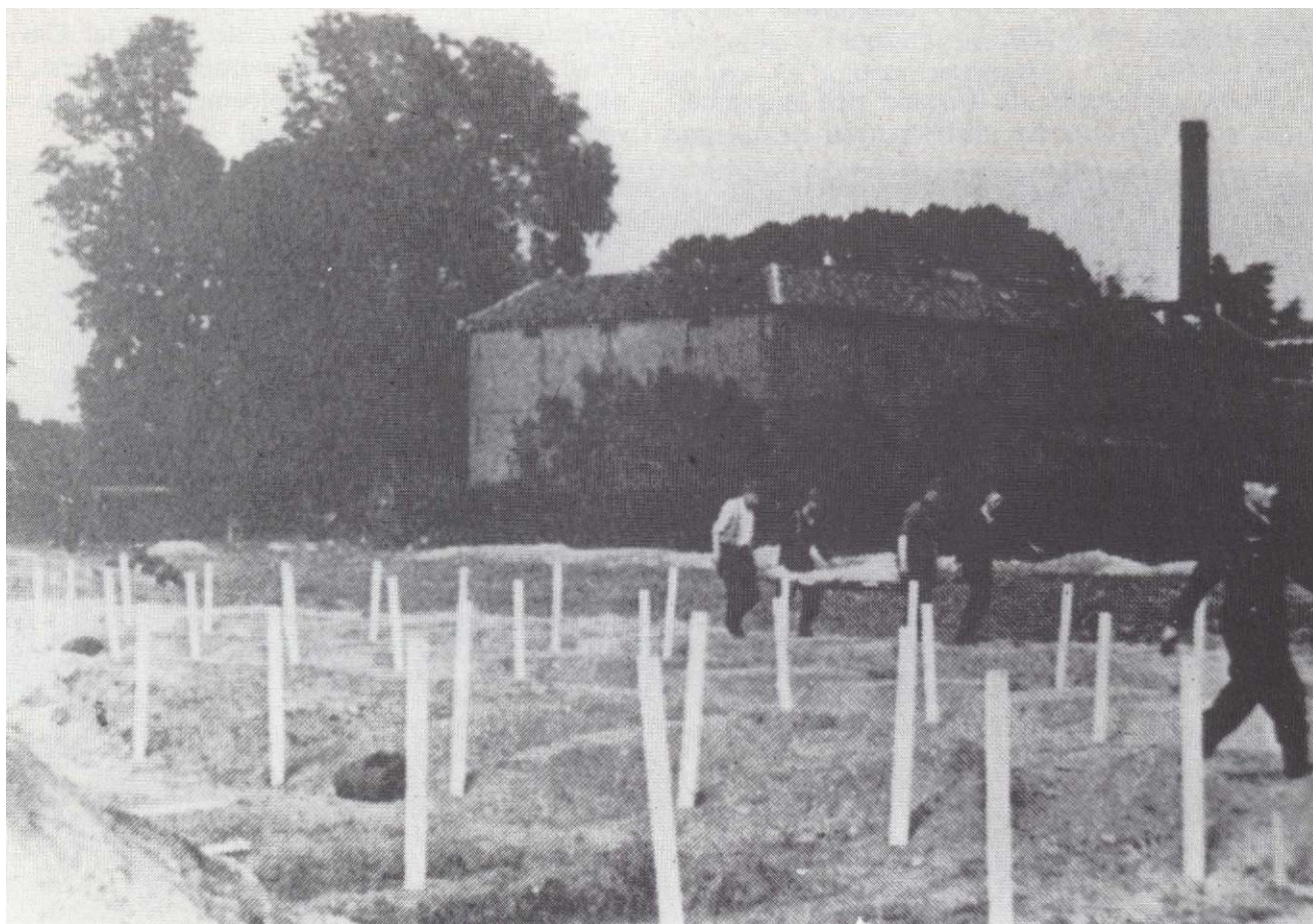
Hij herinnert zich ook de vreselijke taferelen op het slagveld, in woningen en in schuren. "Daar waar nu naast de kerk in Mook de woning 'Fokkeval' staat, was vroeger het café van Wim Thissen. Achter dat café vonden wij op 20 september twee gedode Mookse burgers. Het waren Willem Lamers en zijn zoon Huub, die door de Duitsers waren doodgeschoten. Zij waren naar het weiland gegaan om het vee te redden en zijn waarschijnlijk gefusileerd omdat ze verdacht werden van het 'uitschakelen' van een Duitse officier kort tevoren. We hebben beide lichamen in gordijnen van café Thissen gewikkeld, crème geruite gordijnen, ik zie ze nog voor me. Op een kar hebben we hen afgevoerd naar het kerkhof, maar pas nadat we in Mook nog andere burgerslachtoffers hadden gevonden!"

Want twee dagen eerder was ook een meisje van een andere familie Lamers, aan de Kanaalweg, slachtoffer geworden. Dina was door de Duitsers beschoten toen zij uit het raam van de bovenverdieping even poolshoogte wilde nemen van de situatie. Een salvo volgde en het twintigjarige meisje werd enkele malen in haar hoofd geraakt.

De heer Theo Linders, die toen zelf bij het Roode Kruis werkzaam was, bevestigt deze tragische gebeurtenis: "De familie zat in hun woning, waar nu de scheepswerf van Eltink ligt, te bidden. Het meisje is uit nieuwsgierigheid even naar boven gegaan en toen is het gebeurd. Samen met Toon van Beuningen heb ik Dina toen naar beneden gehaald, maar het was al te laat. Ik ben toen naar Middelaar gefietst en met Pastoor Veugelers teruggekomen, te voet, want hij durfde niet bij mij op de fiets. Op de terugweg zijn we bij Koenders naar binnen gevlucht omdat er op ons geschoten werd, terwijl ik nog tegen de pastoor gezegd had niet bang te zijn: hij met zijn toog aan en ik met een rodekruisvlaggetje".

Theo Linders weet zich nog heel goed te herinneren dat tijdens een hevig granaatvuur een granaat insloeg in de woning van de familie Thoonen-Tax aan de Rijksweg, ook op die fatale zwarte dag van 20 september. Het kostte het leven van vier mensen, alle nog heel jong: drie kinderen Thoonen en ook ene Gerard Meinen uit Katwijk, die juist tevoren wegens beschietingen de kelder van Thoonen was binnengevlucht.

In diezelfde vuurlijn moet een granaat als blindganger in het weiland terecht gekomen zijn, zo is zijn stellige overtuiging: de granaat die hem zijn been kostte, toen hij in dat weiland een paard in veiligheid wilde brengen. Het paard moet volgens Linders tegen de kop van de granaat geschopt hebben; de ontploffing kan niet spontaan zijn ontstaan.

De nood-begraafplaats achter de brouwerij in Molenhoek (thans Raaf)

Nog meer burgers zouden het slachtoffer worden van het geweld. Zo hadden bijvoorbeeld drie Duitsers zich verschanst in de schuilkelder van de familie Wellens. Het gezin van Frans Wellens was daar ook, samen met enkele burens en Opa Mathijs Wellens, die juist op die dag 79 geworden was. Na ongeveer tien minuten verlieten de Duitsers de schuilplaats. Even daarna kwam er een patrouille Amerikanen langs: zij gooiden een handgranaat naar binnen, waarschijnlijk omdat ze vanuit het klooster, waar nu de School voor de Rijn- en Binnenvaart gevestigd is, onraad bespeurd hadden. De vader van Frans Wellens kwam daarbij om het leven. Frans zelf en twee oudere burens, Toon en Marie Jacobs, raakten door granaatsplinters zwaar gewond. Theo Linders heeft hierbij nog eerste hulp verleend, samen met Gerrit Thomassen. Midden in de nacht, herinnert Gerrit Thijssen zich, hebben we de gewonden op een tweewielig melkwagentje afgevoerd naar het patersklooster in Molenhoek.

De verhalen houden niet op: Gerrit Thijssen kreeg op een gegeven moment permissie van de politie-man Eggink om in een aanbouw achter het gemeentehuis schoenen te gaan halen. "Waar ze vandaan kwamen weet ik niet", zegt hij, "maar ze lagen hoog opgestapeld. Ik kreeg de schrik van mijn leven toen ik daar een aantal dode Duitse soldaten zag liggen, zeker twaalf. Nadat de politie alle bezittingen geregistreerd had en in bewaring genomen, hebben wij de slachtoffers naar het kerkhof gebracht. Ik weet niet of deze soldaten later elders herbegraven zijn, maar ik denk van wel".

In Mook stabiliseerde de toestand zich langzamerhand, enerzijds door het mislukken van de operatie

bij Arnhem, anderzijds door de winter. De commandopost van Piet Kanters werd gevestigd in het huis van Roosenboom, het pand waar nu de meisjes van 'Lovers Lane' overnachten, vlakbij het viaduct. Voor onderdakzoekenden stond toen het klooster aan de Stationsstraat dag en nacht open. Eensgezind deed de O.D.-groep zijn werk: velen uit Mook en Middelaar hadden zich hierbij aangesloten. Gerrit Thijssen denkt met dankbaarheid terug aan die periode van saamhorigheid en goede onderlinge verstandhouding: "Er werd enorm hard gewerkt en je kunt je nu niet voorstellen dat je onder granaatvuur een graf stond te delven of gewonden vervoerde van Mook naar Molenhoek op een tweewielig melkwagentje. Je moet het meegemaakt hebben om het te begrijpen."

We lieten ook de heer Wellens zijn verhaal vertellen over die tragische dagen die aan onze bevrijding vooraf gingen. "Alle acht zijn ze in dat massa-graf begraven, zonder kist, zo maar naast elkaar". De 83-jarige heeft moeite met het onderdrukken van zijn emoties. Even daarna zegt hij, met gepaste trots: "Weet u wat er op die grafsteen staat, daar vooraan op het kerkhof? Ik ken het vers van buiten:

Slachtoffers van der mensen edelen strijd:
Geen bloesem zag hun blik meer op de aarde,
maar voor het feest dat God voor hen bewaarde
bloeien de bloemen in der eeuwigheid."

Met diep respect voor de acht gevallen verzorgt Wellens het monument aan de Generaal Gavinstraat, al 45 jaar. De stenen worden opgepoetst, het witte grind gewassen en de bloemen regelmatig ververst. Opdat wij niet vergeten!

De verwoeste bakkerij van Dinnissen, naast het nog bijna onbeschadigde Hotel van Hendriks. Geheel links is nog juist de uitgeschakelde Sherman-tank zichtbaar (foto N.A. de Groot)

IN DIT NUMMER:

Bevrijding en herdenking	1
Brieven over de brug	2
Vuur, vechten en vertrouwen	11
Opdat wij niet vergeten	19

Overname van artikelen of afbeeldingen is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Het bestuur van de Stichting Heemkundekring de Grenssteen bestaat uit de volgende personen:
mevrouw H. van Aalst 08896- 1901
de heer P. van Beuningen 080- 584927
mevrouw B. Cruijssen 08896- 1557
de heer Th. van Delft, voorzitter... 08891-73547
mevrouw M. Janssen-Reinen 080- 584998
de heer J. van de Mond 08896- 1649
de heer A. Pinckers 08896- 1381
mevrouw I. Pinckers, penningm. . . . 08896- 1381
de heer A. Smijers, secretaris. 08896- 2101

VRIENDEN ZIJN NODIG

De mensen van De Grenssteen kunnen niet alles alleen: veel hulp is nodig van plaatsgenoten en van anderen die banden hebben met de gemeente Mook en Middelaar. Wie actief wil mee werken of materiaal beschikbaar heeft kan contact opnemen met onderstaand adres.

Men kan ook Vriend van de Grenssteen worden door een minimale bijdrage van 25 gulden te betalen op bankrekening 12.20.04.817 van de Rabobank in Mook. Ons postbanknummer is 144 46 50

Voor dat bedrag ontvangt men elk kwartaal het tijdschrift Rond de Grenssteen en uitnodigingen voor door De Grenssteen te organiseren lezingen of exposities.

Voor verdere inlichtingen, suggesties en redactionele bijdragen kan men terecht bij het secretariaat:

de heer A. Smijers, Bovensteweg 15
6585 KA Mook 08896- 2101

Losse nummers f 6.50

